

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ
ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

Ж. БАЛАСАГЫН атындагы КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИИМинин МИЛИЦИЯНЫН
ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ Э.А. АЛИЕВ атындагы АКАДЕМИЯСЫ**

Д 12.18.567 диссертациялык кеңеши

**Кол жазма укугунда
УДК: 343.9 (575.2) (043.3)**

ТИЛЕУБЕРГЕНОВ ЕРАЗАК МАНАПОВИЧ

**КЫЛМЫШТЫН БЕТИН АЧУУ ЖАНА ТЕРИШТИРҮҮ
ПРОЦЕССИНДЕ ТАБИЙГЫЙ ЖАНА ТЕХНИКАЛЫК ИЛИМДЕРДИН
МААЛЫМАТТАРЫН КОЛДОНУУНУН ТЕОРИЯЛЫК ЖАНА
ПРАКТИКАЛЫК КӨЙГӨЙЛӨРҮ**

**12.00.09 – жазык процесси, криминалистика;
ыкчам-издөө иши**

**Юридика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ**

Бишкек – 2019

Диссертациялык иш Ош мамлекеттик юридикалык институтунун криминалистика жана соттук экспертиза кафедрасында аткарылган.

Расмий оппоненттер:

юридика илимдеринин доктору, доцент
Сайфутдинов Тахир Исмаилджанович

юридика илимдеринин доктору, доцент
Базарбаев Алмаз Сатыбалдиевич

юридика илимдеринин доктору, профессор
Ким Олег Дмитриевич

Жетектөөчү мекеме:

Россия-Тажик (Славян) университетинин
Юридика факультетинин жазык процесси жана
криминалистика кафедрасы, дареги: Тажик
Республикасы, Душанбе ш., М.Турсун-заде көч.,
30.

Диссертациялык иш **2019-жылдын 8-февралында саат 10.00**до Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Кыргыз Республикасынын ИИМинин милициянын генерал-майору Э.А. Алиев атындагы Академиясына караштуу юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 12.18.567 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот. Дареги: 720065, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Киев көч., 132, конференц-зал (ауд.209).

Диссертациялык иш менен Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин А.Табалдиев атындагы илимий китепканасынан, дареги: Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Жибек Жолу көч., 394, ошондой эле диссертациялык кеңештин disserlaw.knu.kg сайтынан таанышууга болот.

Диссертациялык кеңештин

окумуштуу катчысы,

юридика илимдеринин кандидаты, доцент

Абдукаримова Н.Э.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу. Укук коргоо ишмердигинин эффективдүүлүгү жана анын кылмышка каршы аракеттер сыяктуу чөйрөсү заманбап мүмкүнчүлүктөр жана ушул ишмердикте далилдөөнүн ишенимдүүлүгүн жана толуктугун камсыз кылуу, кылмышты ачуу деңгээлин жана териштирүүнүн сапатын жогорулатуу, жазык иштери боюнча өндүрүш процессинде мыйзамдуулуктун талаптарын ишенимдүү сактоо максатында колдонулуучу атайын каражаттардын жана методдордун сапаттык деңгээли менен түздөн-түз байланышта.

Башка илимдердин жетишкендиктерин криминалистикага, анын теориялык жана практикалык аспектилерине интеграциялоонун талаштыгы көптөгөн ар кандай жагдайлардын ж.б. натыйжасында дүйнөдө дайым өзгөрүп туруучу социалдык, экономикалык, укуктук, уюштуруучулук ар түрдүү объективдүү жана субъективдүү факторлордун айкалышы менен шартталат. Бул - процесстин татаалдыгын жана көп профилдүүлүгүн гана тастыктабастан, кылмышты ачуу жана териштирүүнү илимий-техникалык жактан камсыз кылуу системасын жакшыртуу боюнча чараларды иштеп чыгуу жана ишке ашырууда мында пайда болуучу мыйзам ченемдүүлүктөрдү андан ары колдонуу максатында толук изилдөө зарылдыгын да тастыктайт.

Ушуга байланыштуу бул интеграциялык процесстин механизминин өзгөчөлүктөрүнө, криминалистиканын синтетикалык табиятын эске алуу менен анын спецификасына жана анын заманбап илимий жана практикалык милдеттерине терең анализ жүргүзүү талап кылынат.

Кылмышты ачууда жана териштирүүдө илим менен техниканын өз ара катыштыгы – кылмыш сыяктуу социалдык көрүнүшкө коомдун каршы аракетинин бүтүндөй тарыхындагы негизгилердин бири болгон жана болуп келген көйгөй экендиги талашсыз. Бул көйгөй анын жетишкендиктерин коомдук мааниге ээ асыл максаттарга умтулган адамдар да, өз пайдасын ойлоп, кылмыштуу кызыкчылыктарды көздөгөн адамдар да бирдей деңгээлде колдонуп жүргөн илимий-техникалык прогресстин шартында байкаларлык актуалдашты. Ал өз аркасынан кылмыштуулуктун сандык эле эмес, сапаттык да өзгөрүүсүнө алып келген жаңы социалдык-экономикалык мамилелерди түзүү, кризистик коомдук-экономикалык жагдайлар шартында коомдун өнүгүшүнүн “бурулуш” учурларында өзгөчө курч байкала баштайт, бул жөнүндө ачык басмада кеңири сунуш кылынган статистикалык маалыматтар күбөлөндүрөт. КМШ өлкөлөрү учурда өз тарыхында дал ушундай мезгилди башынан өткөрүп жатышат.

Юридикалык коомчулук тарабынан кылмыштуулуктун жалпы картинасынын динамикасындагы негативдүү өзгөрүүлөрдүн контекстинде уюшкан кылмыштуулуктун, коррупциянын, наркобизнестин ж.б. болушу жана анын күчөгөн коомдук кооптуулугу гана эмес, алар менен күрөшүүнүн стратегиясын жана тактикасын түп тамырынан өзгөртүү, мындай кылмыштардын бетин ачуу жана териштирүүнү илимий-техникалык жактан камсыз кылууга карата принциптүү түрдө жаңыча мамиле кылуу зарылдыгы

да моюнга алынат. Укук коргоо органдарына активдүү каршы аракет кылуу – кылмыштуулук менен күрөшүү практикасында жазык процессинин катышуучуларын сатып алуу жана коркутуудан баштап ачык күч колдонуу, анын ичинде куралдуу каршылык көрсөтүүгө чейин баруу аракеттери кадыресе көрүнүш болуп калды. Азыркы учурдагы кылмыштуулуктун мүнөздүү өзгөчөлүгү катары айрым кылмыштарды аткаруунун механизми (тактикасы) эмес, а атайын уюшкан коомчулуктардын кылмыштуу ишмердигинин «стратегиясы» эсептелип калды деп айтууга болот.

Учурда кылмышкерлерди издөө процессин оптимизациялоо жана алардын күнөөсүн далилдөө зарылдыгы, кылмыштардын бетин ачуу жана териштирүүгө багытталган ишмердиктин бардык субъектилеринин эмгектерин интенсификациялоо абдан маанилүү.

Бул максаттарда илимий-техникалык каражаттарды жана методдорду активдүүрөөк колдонуу, аларды жакшыртуу – объективдүү шартталган зарылдык.

Казакстан Республикасынын Президенти Н.А. Назарбаевдин Казакстан элине “Жаңы Казакстан жаңы дүйнөдө” аталышындагы кайрылуусунда “ачык демократиялык коомдун негиздерин ырааттуу түрдө бекемдөө менен биз демократия менен укуктук тартиптин – ажырагыс, бири экинчисиз жашай албай турган түшүнүктөр экендигин унутпашыбыз керек” экендигин белгилейт.

Андыктан жарандардын укугун жана эркиндигин коргоонун эффективдүү системасы зарыл: укук тартибин камсыз кылуу чөйрөсүндөгү уюштуруучулук жана мыйзамчыгаруу чараларын жакшыртуу боюнча укук коргоо органдарынын жана башка мамлекеттик органдардын аракеттеринин координациясын күчөтүү; өспүрүмдөрдүн кылмыштуулугунун көбөйүү көйгөйүнө көңүлдү буруу жана аны төмөндөтүү чараларын караштыруу; биздин укук коргоо органдарын баңги кылмышы жана трансулуттук кылмыштуулук сыяктуу чакырыктар менен күрөшүүсү үчүн кошумча ресурстар жана инструменттер менен камсыз кылуу...”.

Белгиленген фактылардын контекстинде илимдин жана техниканын жетишкендиктерин криминалистикалык теорияга жана практикага интеграциялоонун мыйзам ченемдүүлүгүн изилдөө, системанын өзүн илимий таануу, кылмыштардын бетин ачуу жана териштирүүнүн каражаттарын жана методдорун түзүү өтө маанилүү милдет катары көрүнөт. Кылмыштуулук менен күрөшүү боюнча укук коргоо органдарынын алдында турган милдеттерди чечүү - жазык процессинин жана криминалистиканын табийгый жана техникалык илимдердин учурдагы жетишкендиктерин укук коргоо органдарына киргизүүгө шарт түзүүгө чакырган өнүгүү деңгээлине жараша болот.

КРнын жаңы жазык-процесстик мыйзамы кылмыштарды териштирүүдө илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктерин колдонуунун укуктук базасын кеңейткендигин белгилеп коюу абзел. Буга байланыштуу кылмыштуулук менен күрөшүүдө колдонулуучу илимий-техникалык каражаттардын арсеналын толуктоо жана аларды илимий анализдөө,

кылмыштарды териштирүүнүн эффективдүү инструменти катарында ИТПнын жетишкендиктерин тандоонуу жана колдонууну жеңилдете турган илимий классификациялоо муктаждыгы келип чыкты.

Илимдерди, ошону менен бирге алардын жетишкендиктерин криминалистикага интеграциялоо жаңы маалыматтык технологиялар позициясынан алганда кылмыштардын бетин ачуу жана териштирүү боюнча ишмердикти компьютерлештирүү шартында жана бул максаттарда автоматташтыруу каражаттарын жана эсептөө техникаларын активдүү колдонуу принципалдуу мүнөзгө ээ боло тургандыгын баса белгилөө зарыл.

Илимий-техникалык прогресстин криминалистикалык техниканын, тактиканын жана методиканын чөйрөсүнө таасир этүүсү териштирүүдө колдонулуучу техникалык каражаттарды жана методдорду жакшыртуу үчүн өбөлгөлөрдү түзөт. Баарынан мурда ал криминалистиканын муктаждыктары үчүн техникалык жаңы аспаптарды жана түзүлүштөрдү, изилдөө ыкмаларын ар дайым ишке тартуу жана ылайыкташтыруу, илимий жаңы жоболорго (криминалистикалык маанилүү маалыматтарды табуу үчүн каражаттар, далилдерди жалпы жана объектүү чагылдыруу ж.б.) негизделген атайын криминалистик каражаттарды түзүү менен белгилүү болот. Соттук, криминалистикалык экспертизалардын, ошондой эле жазык иштери боюнча далилдөөдө маанилүү ролду ойной турган изилдөөнүн салттык эмес методдорунун кеңири класстагы методдорун өнүктүрүү милдети өзүнүн актуалдуулугун жоготкон жок.

Буга байланыштуу, табийгый-техникалык багыттагы атайын билимдерди колдонуу, ыкчам-издөө чаралары менен бирдикте, тергөө амалдарын жүргүзүү процессиндеги адистин, соттук экспертиза жүргүзүү процессинде эксперттин ишмердигин, кылмыштарды териштирүү процессине маалыматтык жаңы технологияларды киргизүү, ошондой эле бул процессти оптимизациялоого багытталган жемиштүү жаңы идеяларды иштеп чыгуу көйгөйлөрүн теориялык изилдөөнү активдештирүү милдети криминалистиканын алдына турат.

Каралып жаткан көйгөйдүн бул аспектилери жетишерлик деңгээлде иштелип чыккан эмес жана КРдин криминалистикасында максаттуу изилдөөнүн предмети болгон эмес. Диссертация кылмыштарды териштирүү боюнча укук коргоо органдарынын практикалык ишмердүүлүгүндө табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын колдонуу менен байланышкан маселелердин комплексин КР жаңы ЖПКсынын нугунда изилдөөнүн натыйжасы болуп эсептелет.

Ошентип, жогоруда көрсөтүлгөн аспектилер автор тарабынан тандалып алынган теманын актуалдуулугун жана социалдык маанилүүлүгүн, ошондой эле диссертациянын мазмунун жана түзүлүшүн, изилдөөнүн максатын жана милдетин аныктады.

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар (долбоорлор) жана негизги илимий-изилдөө иштери менен болгон байланышы. Диссертациялык изилдөө автордун демилгелүү иши болуп саналат жана ал

Казакстанда криминалистика жана соттук экспертиза жаатында жүргүзүлүп жаткан заманбап илимий-изилдөө багыттары менен тыгыз байланышкан.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Бул изилдөөнүн максаты - кылмыштуулукка каршы аракеттер боюнча укук коргоо органдарынын ишмердигинин керектөөлөрүн жана криминалистикага башка илимдердин жетишкендиктерин интеграциялоо процессин анализге алуунун натыйжаларын эске алуу менен илим менен техниканын учурдагы жетишкендиктерин кылмышты ачуу жана териштирүү практикасына киргизүү менен байланышкан концептуалдуу көйгөйлөрдү чагылдыруу, ошондой эле анын негизинде КР жаңы ЖПКсынын контекстинде мындай мүмкүнчүлүктөрдү ишке ашыруунун негизги багыттарын аныктоо.

Изилдөөнүн көрсөтүлгөн максаты төмөндөгү негизги **милдеттерди** коюуну жана чечүүнү аныктады:

а) криминалистикага (анын предметин, табиятын жана милдетин эске алуу менен) башка илимдердин жетишкендиктерин интеграциялоонун маңызын жана өзгөчөлүгүн аныктоо;

б) каралып жаткан интеграциялык процесстин негизги багыттарын жана формаларын ачуу;

в) азыркы шарттарда кылмыштарды ачуу жана териштирүүдө атайын таанууларды жана техника-криминалистикалык каржаттарды колдонуунун негизги көйгөйлөрүн карап чыгуу;

г) жаңы маалыматтык технологиялардын негизинде криминалистикага башка илимдердин жетишкендиктерин интеграциялоонун өзгөчөлүктөрүн изилдөө, ошондой эле салттуу криминалистикалык каражаттарды жана методдорду жана криминалистика тарабынан өздөштүрүлүүчү автоматизациянын жана эсептөө техникасынын каражаттарын жакшыртуунун өз ара байланышынын шартталышын ачып берүү;

д) далил маалыматын издөө, таануу жана изилдөөнүн учурдагы салттык эмес методдорун изилдөө;

е) криминалистикага башка илимдердин жетишкендиктерин интеграциялоону уюштуруучулук жана укуктук жактан камсыз кылуунун учурдагы системасын изилдөө жана аны комплекстүү анализге алуу, бул системаны жакшыртуу жана ошол негизде кылмышты ачуу жана изилдөөнү техникалык-криминалистикалык камсыз кылуунун эффективдүүлүгүн жогорулатуу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу;

ж) кылмышты ачууда табийгый-техникалык багыттагы илимдердин жетишкендиктерин колдонуу менен байланышкан укук коргоо органдарынын ишмердигинин учурдагы абалын, анын илимий, укуктук жана методикалык камсыз кылуусун изилдөө;

з) каралып жаткан чөйрөнү жакшыртууга багытталган мыйзам чыгаруучу мүнөздөгү сунуштарды иштеп чыгуу.

Диссертациялык изилдөөнүн илимий жаңылыгы. Бул диссертация кылмыштарды ачуу жана териштирүүгө багытталган ишмердикти жакшыртуунун шарты катары, ошондой эле мыйзам чыгарууну реформалоо шартында табийгый жана техникалык жетишкендиктерди колдонуунун

практикасын жана теориялык маселелерин комплекстүү изилдөөнү билдирет. Криминалистикага табийгый жана техникалык илимдердин билимдерин ой жүгүртүүчүлүк менен гана эмес, илимдин жана техниканын заманбап өнүгүү тенденциясын эске алуу менен кеңири эмпирикалык материалдардын базасында интеграциялоонун жалпы теориясынын концептуалдуу негиздерин куруу көйгөйлөрүн чечүү аракеттери жасалды.

Иштин илимий жаңылыгы төмөнкүлөр менен да негизделет:

- криминалистикага табийгый жана техникалык илимдердин жетишкендиктерин, мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана алардын конкреттүү тарыхый шарттарда көрүнүү өзгөчөлүгүн интеграциялоону шарттай турган негизги факторлору баяндалды;

- криминалистика илиминин өзүнө концентрацияланган түрүндө анын маңызын ачып берүүчү илим таануучулук мүнөздөмө берилет, ошондой эле, криминалистикага башка илимдин жетишкендиктерин колдонуу жана ишке киргизүүнүн процесстик жана уюштуруучулук процессинин учурдагы абалы, аны жакшыртуу боюнча чаралар чагылдырылган;

- жазык сот өндүрүшүндө табийгый жана техникалык илимдердин маалыматын колдонуу менен байланышкан түшүнүк аппараты теориялык жактан негизделген, т.а., табийгый жана техникалык илимдердин “маалыматы”, “илимий-техникалык жетишкендик”, “илимий-техникалык прогресс”, “илимий-техникалык каражаттар” терминдеринин түшүнүгү аныкталган;

- жазык процессинде колдонулуучу илимий-техникалык каражаттарды классификациялоонун автордук варианты сунушталды;

- сотко чейинки өндүрүштө жана соттук териштирүүнүн жүрүшүндө заманбап илимий-техникалык каражаттарды колдонуунун мүмкүндүгү, мыйзамдуулугу жана илимий негизделгендиги аныкталды;

- табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарына негизделген атайын билимдерди колдонуу түшүнүгү жана формаларына, ошондой эле сотко чейинки өндүрүш баскычында аларды (адистердин консультациялык, сурамжылоочулук ж.б. ишмердигин) кеңири колдонуу перспективасына автордук көз караш сунуш кылынды. Ошондой эле процесстик регламентацияга негизделүү менен кылмышты териштирүүдө маалыматы бар адамдардын билимин колдонуу формаларын ранжирлөөгө жеке көз караш сунуш кылынды;

- тергөө амалдарын жана ыкчам-издөө иштерин жүргүзүү учурунда атайын билимдерди колдонуунун актуалдуу көйгөйлөрүн анализдөөнүн негизинде аларды чечүүнүн, т.а., КР жаңы ЖПКсынын контекстинде мыйзамдуу мүнөздөгү жолдору сунуш кылынды;

- айрым тергөө жана процесстик аракеттерди, ошондой эле илимий-техникалык каражаттарды жана методдорду колдонуу боюнча ата мекендик жана чет өлкөлүк тажрыйбаны колдонуу менен ыкчам-издөө чараларын даярдоо жана жүргүзүү боюнча сунуштар жана тактикалык сунуштардын системасы иштелип чыкты, айтылгандар тема боюнча төмөндөгү илимий теориялык иштелмелерге патенттердин болгондугу менен тастыкталат:

а) «ЖТО жөнүндө иштер боюнча соттук экспертизаларды дайындоо жана жүргүзүүнүн теориялык маселелери»;

б) «Жол-транспорттук окуяларды териштирүүнүн теориялык көйгөйлөрү»;

в) «Металлды термиттик кесүү жолу менен металл сактагычтарды бузуу издерин табуу жана колдонуунун өзгөчөлүктөрү»;

г) «Өрт жөнүндө иштер боюнча окуя болгон жерди кароонун тактикалык өзгөчөлүктөрү»;

(Автордук укук объектилерине болгон укукту мамлекеттик каттоо жөнүндө күбөлүктөр иштин тиркемесинде № 6, 3, 4, 5 ылайык берилди);

- соттук экспертиза жана тергөө ишмердиги жаатындагы маалыматтык фондду түзүүнүн оптималдуу жолу сунуш кылынды;

- табийгый-техникалык багыттагы илимдер менен видеофонографиялык, өрт-техникалык, биологиялык, ошондой эле экологиялык экспертиза менен илимий негиздердин байланышына байкоо жүргүзүлдү. Эксперттик изилдөө методдоруна тиешелүү соттук экспертизанын укуктук базасын жакшыртуу, ошондой эле экспертизанын ушул түрлөрүнүн уюштуруучулук жана методикалык негиздерин тартипке келтирүү боюнча сунуштар киргизилди;

- жазык процессине табийгый жана техникалык илимдердин жетишкендиктерин киргизүүнү жана колдонууну жакшыртуу боюнча уюштуруучулук-методикалык маселелерге комплекстүү изилдөө жүргүзүлдү, анын негизинде кылмышты ачуу жана териштирүү практикасында илимий-техникалык жетишкендиктерди колдонуу жана киргизүүнү жакшыртуу боюнча сунуштар берилди;

- автор тарабынан жекече түрдө бензиндеги монометиланинди аныктоонун газохроматографиялык методу, ошондой эле өлүктүн өзгөрүп кеткен манжаларын дактилоскопия кылуу үчүн даярдоодо химиялык реактивдердин жаңы курамын колдонуу методикасы иштелип чыкты (2016-жылдын 4-августундагы № 1647 Автордук укук объектисине болгон укукту мамлекеттик каттоо жөнүндө күбөлүк);

- кылмышты териштирүүдө далил маалыматтарын издөө, таануу жана изилдөөнүн айрым салттык эмес методдорун колдонуунун теориялык-прикладдык моделдери сунуш кылынды, ошондой эле мунун негизинде жазык-процесстик мыйзамдарды жакшыртуу боюнча сунуштар берилди;

- иште сунуш кылынган төмөнкү терминдик түшүнүктөргө: «криминалистикалык жарылуу техникасы», «жардыргыч заттар», «жардыруучу түзүлмө», «жарылуу изи», «криминалистикалык ольфактроника» автордук көз караш аргументтелди, ошондой эле жардыруу жөнүндө иштерге байланыштуу бир канча дискуссиялык маселелерди чечүүгө багытталган чараларга жеке ыкмалар сунуш кылынды;

- кылмыштарды ачуу жана териштирүүдө жыт издерин колдонуу боюнча негизделген сунуштар КР жаңы ЖПКсынын ченемдерине өзгөртүүлөрдү киргизүү менен иштелип чыкты жана баяндалды, ошондой эле «криминалистикалык гиппологиясынын» өнүгүү көйгөйлөрү жана перспективасы көрсөтүлдү;

- криминалистикага башка илимдердин жетишкендиктерин интеграциялоо процессин уюштуруучулук-башкаруучулук жана укуктук жактан камсыз кылуу зарылдыгын моюнга алуу менен, кылмышты ачуу жана териштирүүнүн эффективдүүлүгүн жогорулатуу максатында диссертациянын автору бул көйгөйдүн теориясын жана практикасын изилдеп көрүп, аны чечүүгө, ошондой эле кылмыштуулук менен күрөшүүдө табийгый-техникалык илимдердин жетишкендиктерин колдонуу интенсификациясына багытталган конкреттүү сунуштарды түзүп чыкты. Мындай ыкма бир кыйла өлчөмдө жаңы болуп саналат, анткени ал көйгөйдүн татаалдыгын жана көп кырдуулугун көрсөтүүгө, атайын билимдерди колдонуунун перспективдүү багыттарын аныктоого, изилдөөнүн илимий жана практикалык маанисин алдын ала белгилөөгө мүмкүндүк түзөт;

- КР Юстиция министрлигине караштуу Изилдөөнүн салттык эмес методдорунун координациялык борборун түзүү зарылдыгы негизделди, бул борбор түзүлбөсө жалпысынан тергөө жана эксперттик ишмердиктин маанилүү түзүүчүлөрү катары изилдөө жана идентификация милдеттерин чечүү көйгөйлүү болуп кала берет. Муну менен бирге анын иш алып баруусу үчүн зарыл болгон прогноздоо борборунун, ошондой эле ченемдик-укуктук, уюштуруучулук-методикалык жана практикалык мүнөздөгү чараларынын ишмердигинин автор тарабынан сунуш кылынган негизги багыттары чагылдырылды;

- сотко чейинки өндүрүш баскычында ар кандай багыттар боюнча түзүлүүчү далил маалыматтарын жыйноо жана изилдөө менен байланышкан конкреттүү милдеттерди чечүүдө илимий-техникалык камсыз кылуунун маанилүүлүгү жөнүндө заманбап көз караштарды системаланган, көрсөтмөлүү түрдө берген таблицалар иштелип чыкты;

Автор тарабынан коргоого коюлуп жаткан жоболор, ошондой эле кылмышты ачууда жана териштирүүдө объектилерди изилдөөнүн актуалдуу багыттары боюнча иштин Тиркемесинде берилген типтүү моделдери да илимий жаңычылыкка ээ.

Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү. Иште чыгарылган теориялык жоболор жана жыйынтыктар укуктун тармак аралык институту, жазык процессинин теориясы, криминалистиканын, укуктук психологиянын, соттук экспертологиянын теориясы сыяктуу атайын билимдерди колдонуунун жалпы теориясы концепциясын өнүктүрөт жана толуктайт. Изилдөөнүн натыйжалары табийгый-техникалык багытталма билиминин табиятын тереңирек түшүнүүгө мүмкүндүк берет жана кылмышты ачуу жана териштирүүдөгү жаңы методдорду жана ыкмаларды иштеп чыгууда алардын маңызын жана маанисин түшүнүүгө алып барат.

Жүргүзүлгөн изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү анын натыйжаларынын негизинде, илимдин жана бир жагынан техниканын азыркы жетишкендиктерин, экинчи жагынан – алардын кылмыштуулук менен күрөшүү практикасына болгон муктаждыктарды эске алуу менен криминалистиканы кылмыштарды ачуу жана териштирүүнү техникалык-криминаликалык жактан камсыз кылуу системасын жакшыртуу боюнча

прикладдык милдеттерди чечүүчү жаңы билимдер, каражаттар жана методдор менен байытуу процесстерин активдештирүү боюнча пикирлер жана конкреттүү сунуштар иштелип чыга тургандыгы менен түшүндүрүлөт. Диссертациялык изилдөөнүн айрым жоболору КРнын ички иштер органдарынын ишиндеги техникалык-криминалистикалык иштерди укуктук жактан камсыз кылууда ишке ашырылды, ошондой эле КРнын жогорку окуу жайларындагы «Криминалистика» курсу боюнча окуу процессинде колдонулууда.

Диссертациялык иште камтылган теориялык жоболор жана практикалык сунуштар эксперттик изилдөөлөрдү жүргүзүүдө, ар кандай категориядагы иштер боюнча атайын билимдер институтун өнүктүрүүнүн андан аркы багытын аныктоодо, илимий изилдөө процессинде, атайын эксперттик кызматтарды жана бөлүмдөрдү, ошондой эле укук коргоо органдарынын кызматкерлерин даярдоодогу окуу-методикалык иштерде колдонулушу мүмкүн.

Коргоого коюлуучу жоболор:

1. Илимий-техникалык прогресстин мыйзам ченемдүүлүктөрү жазык процессинин практикалык милдеттерин чечүү үчүн колдонулуучу билимдерди материалдаштыруу жүрүп жаткандыгы менен чагылдырылат. Муну менен бирге криминалистикада табийгый жана техникалык илимдердин жетишкендиктерин колдонуунун процессин жана натыйжаларын кароо менен мында пайда болуучу карама-каршылыкка көңүл бурбай коюуга болбойт. Аларды чечүүдөгү катчылыктар бул процесстин жыйынтыгында чыгымдарды же күтүлбөгөн, болгондо да анын ар кандай деңгээлдеги: жалпы методикалык (илимдердин интеграциясы жана дифференциациясы); тармак аралык (табийгый, техникалык жана гуманитардык илимдер); илимдин ичиндеги (таануунун предметинин биримдиги жана анын максаттарынын, методдорунун жана каражаттарынын ар түрдүүлүгү) натыйжаларын божомолдойт. Мында айрыкча криминалистикага мүнөздүү уюштуруучулук, укуктук, технологиялык тартиптеги карама-каршылыктарды, ошону менен катар: илимдин жана техниканын өнүгүү деңгээлинин жана аны колдонууну уюштуруу жана укуктук жөнгө салуунун ортосундагы; маалыматтын өсүп жаткан көлөмү менен аны колдонуу каражаттарынын ортосундагы; кылмыштуулук менен күрөшүү практикасынын реалдуулугу жана алардын анализине жана баалоого карата субъективдүү-ой жүгүртүү мамилесинин ортосундагы; криминалистиканын өнүгүшүнүн (т.а., анын жетишкендиктеринин) азыркы деңгээли менен практиканын аларды талап кылуу жана өздөштүрүүгө даярдыгынын ортосундагы карама-каршылыктарды да эске алуу керек.

Бул карама-каршылыктарды чечүүнү илимдин өнүгүү процесси, анын алдыга карай өсүшү аныктайт.

2. Техникалык каражаттарды жана илимий билимдерди иште сунуш кылынган процесстик-укуктук классификациялоонун негизинде жазык сот өндүрүшүндө колдонулуучу илимий-техникалык процесстердин бардык жетишкендиктерин жалпы процесстик-укуктук жактан классификациялоону

куруу мүмкүн экендиги негизделет. Анын үстүнө сунуш кылынган классификациянын мааниси төмөндөгүдө: 1) жазык сот өндүрүшүндө колдонулуучу илимий-техникалык прогресстин бардык жетишкендиктерин камтыйт; 2) мындай жетишкендиктерге кайсыларды киргизүүгө боло тургандыгы жөнүндө так түшүнүк бере алат; 3) прогноздук багытталышка ээ жана анын натыйжасында илимий-техникалык прогресстин болочокто гана пайда болуучу жетишкендиктерине да жайылтылышы мүмкүн; 4) жазык сот өндүрүшүнө илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктерин киргизүү процессине байланыштуу колдонулуучу түшүнүктөр системасына тактык киргизет; 5) илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктерин колдонууда практикада келип чыгуучу укуктук маселелерди туура чечүүгө жардам берет; 6) жазык сот өндүрүшүндө илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктерин колдонууну регламентациялоо бөлүгүндө колдонуудагы жазык-процесстик мыйзамдарды жакшыртуунун негизги багыттарын аныктайт.

3. Криминалистикада ар түрдүү илимдердин маалыматтарын механикалык бириктирүү жок, бирок анын предметинин жана мазмунун чегинде бөтөнчөлүү кошунда (синтез) бар. Илимий билимдердин интеграциясы жана дифференциациясы, изилдөө методдорунун өз ара сиңишүүсү менен шартталган криминалистиканын өнүгүү процесси анын өнүгүшүнө, ал жөнүндө бир канча салттуу ойлорду кайра карап чыгууга түрткү берүүчү кыймылдуулугун, өзгөрмөлүүлүгүн, таасирдүүлүгүн туюндуруучу билимдердин кыймыл байлыгы жөнүндө, илимдин динамизми жөнүндө күбөлөндүрөт. Бул аныктамалардын ар бири өзүнчө да жана жыйындысында да криминалистиканын табийгый-техникалык илимдер менен болгон катышындагы абалын мыкты чагылдырат. Муну менен бирге криминалистиканын динамизм принциби өз алдынчалыкка ээ эмес жана ал бир нече факторлордун таасири астында гана: практика талап кылганда жана ага муктаждык болгондо; методдордун жана каражаттардын социалдык маанилүүлүгү; илимий-техникалык прогрессти кабыл алуу деңгээлине; илимий кадрлардын болушу; алардын жаңы деңгээлдеги милдеттерди чечүүгө потенциалдык мүмкүнчүлүктөрүнүн болушу; илимий мурасты сактоо; илимди уюштуруучулук жактан камсыз кылуу жана кылмыштуулукка каршы күрөшүүдө анын жетишкендиктерин ишке ашырууда гана иштейт. Формалардын жана багыттардын көп түрдүүлүгүнө карабастан, табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын криминалистикада колдонуу методологиялык бирдиктүү бир процессти билдирет жана аларды таануу жана иштеп чыгуудагы ар түрдүү аспектидеги жана ар башка деңгээлдеги карама-каршылыктардын көптүгү менен мүнөздөлөт, негизги милдети болуу менен бирге маңызы боюнча криминалистикалык теориянын, акырында - практиканын өнүгүү перспективасын аныктайт.

4. Окуя болгон жерди кароонун протоколу менен бирге техника-криминалистикалык иштин протоколун (процесстик документ) түзүүнү караштыруу зарыл, анда криминалист-адистин кылмыштын механизmine, из

түрүндө калтырылган объектилердин, анын ичинде кылмыш жасаган адамдын да белгилерине тиешелүү «иликтөө» аракеттеринин натыйжасын чагылдырылышы керек. Мында алынган фактылык маалыматтар көп убакта болжолдоочу же далилдик мааниге ээ болуп калышы мүмкүн экендигин эске алуу керек, андыктан алар процесстик жактан бекитилип, ишке кошуп коюу керек. Акырында алардын далилдик мааниси башка далилдер менен биргеликте баалынышы мүмкүн.

5. Криминалистикалык иштелмелердин көп профилдүүлүгүн жана буга байланышкан көп милдеттердин илимий аралык мүнөзүн эске алуу менен тар криминалдык профилеги бир илимий мекеменин күчү менен аларды ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарабыз. Юридикалык жак макамына ээ, курамына министрлик жана ведомстволордун ар кайсы илимий мекемелеринин адистери киргизиле турган илимий жамааттын гана мындай иштелмелерди жасоого күчү жетет деп эсептейбиз. Алардын илимий адистиктери жана квалификациясы болжолдонуп жаткан иштелменин мазмунуна жана татаалдыгына ылайык келиши керек. Мындай иштелмелердин натыйжалары бардык укук коргоо министрликтеринде жана ведомстволорунда кызыгууну пайда кылары шексиз жана алардын күчтөрүнүн биригүү мүмкүндүгүн божомолдойт. Ошондуктан криминалистикага тиешелүү негизги маалымат топтоло турган жана бул жаатта жүргүзүлүп жаткан бардык иштерди башкара турган Илимий иштелмелерди ишке киргизүү борборун түзүү зарылдыгы аргументтелип жатат.

Мындай борборду КР Юстиция министрлигине караштуу түзүү максатка ылайыктуу, анын башкы милдеттеринин бири болуп чечилүүнү талап кылган илимий көйгөйдү уюштуруу жана коюу эсептелиши керек. Ал үчүн Борборго кеңеш берүүчүлүк милдеттин ордуна тиешелүү мекемелердин маалыматтык кызматын ага баш ийдирүү менен башкаруучулук милдеттерин берүү зарыл. Мындан тышкары Борбор башка мамлекеттердин криминалистикалык мекемелери менен тыгыз маалыматтык байланышты түзүшү керек. Анда докторлук жана кандидаттык диссертацияларда камтылган илимий жана практикалык сунуштар топтолушу керек. Бул - аларда баяндалган бытыранды маалыматтардын негизинде, авторлордун активдүү катышуусу менен жаңы көйгөйлөрдү коюуга, жамааттык түрдө аларды иштеп чыгууга жана иштелмелердин натыйжаларын практика жүзүндө ишке ашырууга мүмкүндүк берет. Борбордун экинчи кызматы криминалистикалык техниканын каражаттарын өндүрүүнү камсыз кылууда (мүмкүнчүлүккө жараша) илимий иштелмелерди уюштуруу жана координациялоодо турат. Бул максат үчүн кеңеш криминалистика боюнча илимий-изилдөө мекемелеринде, жогорку окуу жайларында ж.б. уюмдарда сындан өтүп жаткан проспектилер түрүндө жүргүзүлүп жаткан илимий иштердин тематикасын ишке тартуу керек. Бул негизде илимдин андан ары өнүгүү келечегин жана практиканын талаптарын эске алуу менен ал айрым иштердин багытында айрым өзгөртүүлөрдү сунуш кылышы мүмкүн. Албетте, илимий иштердин аткарылышы жана натыйжалары жөнүндө ар

дайым маалымат алып турганда гана кеңеш ишке оң таасирин тийгизе алат. Үчүнчү кызматы – эксперттик прогноздоо системасын уюштуруу. Укук коргоо органдарынын соттук-экспертизалык мекемелердин адистери менен болгон өз ара аракеттешүүлөрүнүн практикасы кылмыш жана кылмыштык ишмердиктин белгилери бар объектилерди изилдөө менен алар жеке изилдөөсүн жүргүзүп, заманбап эксперттик каражаттарды демилгелүү түрдө колдонуша тургандыгын күбөлөндүрөт. Адистин корутундусу менен таризделген мындай изилдөөлөрдүн натыйжаларын СЭМдин жетекчилиги компетенттүү органдарга сотко чейинки өндүрүштүн башталышы жөнүндө чечимди кабыл алуу үчүн өткөрүп берет.

Борбордо иштелип чыгуучу эксперттик прогноздоо системасын ишке киргизүү жана кылмыштык ишмердиктин жаңы белгилерин ачуу автор тарабынан иште сунуш кылынган сунуштарды колдонуу менен ченемдик-укуктук, уюштуруучулук-методикалык жана практикалык мүнөздөгү чараларды аткарууну ишке ашырууну талап кылат.

6. Экспертизаны тергөө амалдары деп табууга болбойт, аны төмөндөгү негиздер боюнча процесстик аракеттерга киргизүүгө болот. Биринчиден, эксперттик корутунду алуу максатында экспертизаны белгилөө, аны жүргүзүү боюнча укуктук мамилелер ченемдердин өзгөчөлүктүү жыйындысы менен жөнгө салынат жана иш боюнча тергөө жүргүзүү этабында гана эмес, ар башка укуктук институт болуп эсептелген жазык процессинин соттук баскычында да келип чыгышы мүмкүн. Экинчиден, экспертиза – бул маңызы боюнча экспертиза жүргүзүү учурунда тергөө амалдарынын чегинен сырткары турган ыкмалардын автономдуу системасын жетекчиликке алуучу эксперттин таануучулук ишмердигинин өзгөчөлүктүү формасы; үчүнчүдөн, соттук далилдерди мындай негизде алуу тергөөчүнүн процесстик, ошондой эле тергөө аракеттерине кирбеген (мисалы, изилдөө жүргүзүү үчүн үлгүлөрдү алуу аракети) аракеттеринин да комплексин камтыйт. Андыктан КР мыйзам чыгаруучунун ЖПКда «соттук экспертиза» главасын (32) жана «Үлгүлөрдү алуу» главасын (33) ажыратып бергендиги негиздүү болуп эсептелет. Ошондой эле окумуштуулардын көпчүлүгү соттук экспертиза институтун процесстик укуктун теориялык-укуктук аспектилерин көз карашынан жана анын укуктук жөнгө салынышынын предметин аныктоо укуктун көрсөтүлгөн системасында изилдегени, ошону менен бирге далилдерди жыйноо, бекитүү, текшерүү жана баалоо боюнча далилдөө субъектилеринин ишмердиги ЖПКнын ченемдери менен жөнгө салынгандыгы акылга сыярлык болуп эсептелет.

7. Тергөөчүнүн адис чакыруу жөнүндө талабы ошол адис иштеген ишкананын, мекеменин же уюмдун жетекчилери үчүн милдеттүү болуш керек дегенди КРнын ЖПКсынын 80-беренесине бекитүү керек. Бирок мунун менен бирге тергөө амалдарына катышуу үчүн чакырылган адиске таасир этүү чаралар менен кошо анын жетекчисине да таасир этүүчү чараларды ушул беренеге бекитүү менен караштыруу зарыл.

8. Тергөөчүнүн адис менен болгон өз ара аракеттешүүсү баарынан мурда бул ошол өз ара аракеттин мазмуну, принциптери жана формалары экендиги

негизделет. Формалар тергөө амалдарын жөнгө салуучу мыйзамдар менен аныкталат. Принциптер тергөөчүнүн ыкчам кызматкер менен өз ара аракеттешүү принциптери менен бирдей болушу керек; тактап айтканда, алар: өз ара аракеттешүүдөгү, кызматтарды бөлүштүрүүдөгү, анын адистик бөлүмүндөгү адистин сунушу менен тергөө амалдарын жүргүзүүнүн тактикалык ыкмаларынын айкалышуусундагы тергөөчүнүн жетектөөчү ролу. Ошондой болсо да адистен угулган атайын маалыматтын тактикалык ыкмалар менен оптималдуу айкалышы өз ара аракеттешүүнүн мазмуну болуп эсептелет. Ал тергөө амалдарынын түрү жана аны жүргүзүү өзгөчөлүгү менен аныкталат, булардын экинчиси териштирилип жаткан кылмыштын криминалистикалык мүнөзү, териштирүүнүн атайын методдору жана тергөө кырдаалынын мүнөздөмөсү менен детерминдешкен.

9. Өз укуктарын же экспертиза дайындоо маселеси боюнча укукту жана кызыкчылыктарды коргоп жаткан процесстин катышуучуларынын укугу бир кыйла кеңейтилгендигине карабастан, анын айрым бир аспектилери деталдуу изилдөөнү талап кылары негизделет. КР жаңы ЖПКсынын 176 жана 272-беренесинин 11-пунктуна ылайык, коргоочунун же жабырлануучунун өкүлүнүн суроосу боюнча экспертиза жүргүзүү, чыгымдарды төлөп берүү ал экспертиза кимдин кызыкчылыгы үчүн жүргүзүлсө ошол адамга жүктөлө тургандыгын негиздүү деп эсептейбиз. Ошону менен бирге жабырлануучунун демилгеси боюнча жүргүзүлүүчү экспертиза мамлекеттин бюджетинин эсебинен жүргүзүлүшү керек дегенди туура деп эсептейбиз, анткени анын укугун коргоо Конституция тарабынан кепилдикке алынат.

Мындан тышкары экспертизаларды дайындоо мүмкүнчүлүгүн, тактап айтканда алар үчүн дайындала турган адистердин категориясына карата кеңейтүү зарыл. Кеп атайын билимдерге ээ, бирок Казакстандын жаранжары болбогон адамдар жөнүндө болуп жатат. Бул маселе өзгөчө актуалдуу, анткени объективдүү жана субъективдүү жагдайларга байланыштуу экспертизанын түрүнүн бардыгы эле республиканын территориясында жүргүзүлө бербейт. Ошондой эле Кыргыз Республикасынын ЖПКсына окшоштуруп, алардын ою боюнча эксперттин алдына коюу зарыл болгон маселелер боюнча экспертиза жүргүзүү жөнүндө коргоо тарабынан берилген өтүнүчтү канааттандырууга тергөө органдарынын баш тарткан учурда экспертизаны дайындоо жөнүндө өтүнүчтү тергөө соту тарабынан кароо тартибин карай турган өзүнчө ченемди киргизүүнү логикага туура келет деп эсептейбиз.

10. Криминалистикадагы кылмыштын көбөйүү жана илимий-техникалык мүмкүнчүлүктөрдүн өсүү фонунда жана алар териштирилип жаткан иш боюнча далилдин булагы болуп эсептелгендиктен жазык процессинде эксперттин корутундусу жана адистин корутундусунун мааниси жогорулай баштай тургандыгы аргументтелет.

Бирок, ошону менен бирге мындай билимдерди колдонуу институту андан ары жакшыртууну жана бир канча көйгөйлөрдүн чечилишин талап кылат деп эсептейбиз, тактап айтканда:

а) тергөө сотунун чечими боюнча тараптардын да, сотко чейинки өндүрүштү ишке ашыруучу бирдиктүү органдын да өтүнүчүнүн негизинде альтернативдүү экспертизаларды ишке ашырган мамлекеттик эмес көп сандаган эксперттик мекемелер системасына карата маселени чечүү. Мамлекеттик эмес эксперттик мекемелердин мындай көп санда болушу экспертизаны жүргүзүүнүн толуктугуна, объективдүүлүгүнө жана сапаттык жагына тескери таасирин тийгизип коюушу мүмкүн экендиги шексиз, анткени алардын мамлекеттин көзөмөлүнөн акырындап чыгып кетүүсү мындай тескери факторлордун бири болуп калышы мүмкүн. Ушуга байланыштуу эки жактуу милдет чечилиши үчүн, т.а., биринчиден, ички иштер органынын экспертинин процесстик өз алдынчалыгы бузулбашы жана ал көз карандысыз бойдон калышы керек, өз алдынча эксперттик мамлекеттик мекеме түзүлүшү зарыл жана ал өз ишинде КР Мамлекеттик соттук-эксперттик ишмердик жөнүндө Мыйзамды жетекчиликке алышы керек; экинчиден, өзгөчө оор кылмыштар боюнча коргоо тарабынын өтүнүчү боюнча тергөө сотунун чечиминин негизинде айрым объектилерди берүү менен байланышкан көйгөйлөрдү жоюу үчүн мамлекеттик жана мамлекеттик эмес эксперттик мекемелердин ыйгарым укуктарын чектөө зарыл деп эсептейбиз. Ушул максат менен өзгөчө оор кылмыштар категориясына кирүүчү жазык иштери боюнча соттук экспертизаны мамлекеттик эксперттик мекеме гана жүргүзөт дегенди мыйзамдык деңгээлде аныктоо зарыл. Башка категориядагы иштер боюнча, жазык жосундары боюнча, ошондой эле жарандык иштер боюнча соттук экспертизаны мамлекеттик да, мамлекеттик эмес эксперттик мекемелер да жүргүзө алат. Бирок муну менен бирге экспертиза жүргүзүү үчүн талап кылынган адис жок болгон учурда мамлекеттик эксперттик мекемеге өзгөчө оор кылмыш иштери боюнча эксперт катары мамлекеттик эмес эксперттик мекемелердин адистерин, же лицензиясы жок, бирок илимдин зарыл болгон жаатында атайын билими бар жеке жакты чакырууга боло тургандыгын караштыруу зарыл.

б) көп учурда мындай ишмердикти бир тараптуу айкалыштырып келген адис менен эксперттин кызматын ажыратуу жөнүндө маселени чечүү да бир кыйла маанилүү аспект болуп эсептелет. Мындай айкалыштыруу өлүктү кароо учурунда адис катары катышкан соттук-медициналык эксперт үчүн гана мүмкүн деп эсептейбиз, анткени мындай кароонун натыйжасы кийин дайындалуучу соттук-медициналык экспертизанын курамдык бөлүгү болуп саналат. Жардыргыч материалдарды жана жардыргыч заттарды колдонуу менен аткарылган кылмышты териштирүү менен байланышкан иштер боюнча да эрежелен тышкары уруксат берүүнү негиздүү деп эсептейбиз. Анткени жарылуу техникалык экспертизасы изилдөөнүн жетишерлик өзгөчө объектисине жана методуна ээ (иште алар жөнүндө баяндалды). Ал эми башка учурларда мындай функцияларды айкалыштыруу келечектеги эксперттик корутундулардын натыйжаларынан күмөн саноого түрткү берет. Анткени эксперттин тергөө амалдарын жүргүзүүгө анын адис катары да катышуу учурунда окуянын жана аны коштоп жүрүүчү башка жагдайлардын

таасири менен шек саноосу өзүндө пайда болушу мүмкүн. Айрыкча, эксперттин ички ишеними өзгөчө роль ойной турган экспертизалар боюнча;

в) экспертизыны милдеттүү түрдө дайындоонун жалпы критерийлери так аныкталышы керек. КР мыйзам чыгаруучусу 271-беренедө бул маселени экспертизаны сөзсүз дайындоо жана жүргүзүү учурларын көрсөтүү менен регламенттегенине карабастан, 1-бөлүмдүн 6-пунктундагы жобо экспертиза жүргүзүү негизинин чегин «жууп кеткен». Жобонун ошол пунктуна негизделүү менен иш боюнча кандай болбосун жагдайларды аныктоо үчүн изилдөөнү талап кылган бардык объектилер анын таасиринде калышат, андыктан адистин катышуу формасы жана далил булактарынын түрлөрүнө карата диллема пайда болот.

11. Криминалистикалык жарылуу техникасынын аныктамасын конструкциялоо максатында төмөндөгү негиз кылып алынган көз караштарды эске алуу зарыл: биринчиден, криминалистикалык жарылуу техникасы – бул бир жагынан криминалистикалык техниканын ажырагыс бөлүгү, экинчи жагынан криминалистикалык окуу болуп эсептелет; экинчиден, анын мазмунунун базалык негизи болуп биринчи кезекте криминалистика илиминин предметинин бөлүгү болуп эсептелген мыйзам ченемдүүлүктөр эсептелет; үчүнчүдөн, криминалистика тарабынан иштелип чыгуучу, ошондой эле ага билимдин башка тармактарынан интеграциялануучу илимий-техникалык методдор, ыкмалар жана каражаттар анын негизги предметтик мазмуну болуп эсептелет; төртүнчүдөн, изилдөө объектилери болуп жарылуучу заттар, жардыруу каражаттары, жардыруучу түзүлмөлөр жана аларды колдонуу издери эсептелет; бешинчиден, максаттуу багыштоо – бул жардыруу менен байланышкан криминалдык жосундун бетин ачуу, териштирүү жана алдын алуу үчүн ал тарабынан иштелип жаткан илимий-техникалык ыкмаларды, методдорду жана каражаттарды колдонуу.

Жогоруда келтирилген ыкмаларга негизделүү менен, криминалистиканын жалпы жоболоруна ылайык, ошондой эле кандай гана илимий аныктама болбосун аныкталып жаткан объектидеги эң олуттуу нерсени гана чагылдыруу керектигин көңүлгө алуу менен, криминалистикалык жарылуу техникасынын предмети түшүнүгүн төмөнкү негизде берүүнү негиздүү деп эсептейбиз: криминалистикалык жарылуу техникасы – бул криминалистикалык техниканын тармагы болуп эсептелген, жардыргыч заттар, жардыруу каражаттары, жардыруучу түзүлмө жана аларды колдонуу изи жөнүндө криминалистикалык жактан маанилүү маалыматты алуу максатында химиялык жарылуу энергиясы кылмышын аткарууда колдонуу мыйзам ченемдүүлүктөрүн изилдөөчү, ошондой эле жардыруу менен байланышкан кылмыштардын бетин ачуу, териштирүү жана алдын алуу үчүн аларды табуу, сактоо, алып коюу жана колдонуунун илимий-техникалык ыкмаларын, методдорун жана каражаттарын иштеп чыгуучу криминалистикалык окуу.

12. Жардыргыч заттар – бул тышкы импульстардын таасири астында жарылууга жөндөмдүү, күйүү же детонация болуу формасында болуп өтүүчү,

коомдук коопсуздукка коркунуч келип чыгышы үчүн жетишерлик санда өндүрүштүк же жасалма (кустардык) ыкма менен даярдалган талкалоочу эффекттиге ээ химиялык заттар же алардын кошундусу.

13. Жардыруучу түзүлмө үчүн белгилердин үч тобу мүнөздүү экендиги аргументтелет, тактап айтканда: а) жалпысынан бардык куралга тиешелүү жалпы белгилер; б) атайын, өзгөчө мүнөзгө ээ жана жардыруучу түзүлмөлөргө гана мүнөздүү белгилер; в) кошумча, булар конкреттүү жардыруучу түзүлмөнүн же анын аракет принциби эмнеге арналгандыгына жараша бар болгон же жок болгон атайын белгилер.

Биринчи топко кол салуу үчүн же тескерисинче денеге олуттуу залал келтирүү жолу менен активдүү коргонууга арналган түзүлмөлөр кирет, алар жаңжалдын бир тарабынын кылмыштуу жүрүм-туруму менен байланышкан. Белгилердин экинчи тобу жөнүндө сөз кылуу менен баарынан мурда биринчиден, тышкы импульстардын таасири астында химиялык заттардын энергиясынын өзгөрүүсүнүн эсебинен мындай түзүлмөнүн жарылуу мүмкүндүгү аны жарылуу заттарын камтыган куралдын башка түрлөрүнөн айырмалап турат; экинчиден, аларды колдонуунун бир жолку мүнөздө болушу, анткени жардыруучу түзүлмөнү аракетке келтирүүдөн кийин ал жарылуунун таасири астында талкаланат жана анын көптөгөн сыныктары ар тарапка чачырайт; үчүнчүдөн, жардыруучу түзүлмө ага гана мүнөздүү түзүмдөргө – химиялык жарылуучу заттардын дүрмөтү жана аны жардыруучу каражаттарга ээ техникалык механизм болуп эсептелет, алар бири-бири менен конструкциялык жактан бириккен жана атайын жардыруу максатында белгилүү бир энергияны пайда кылууга арналган; төртүнчүдөн, жардыруучу түзүлмө үчүн талкалоочу касиеттин болушу мүнөздүү, ал энергиянын бөлүнүп чыгуу эсебинен жана туруктуу газдын пайда болушунан келип чыгат да жарылууну пайда кылат. Ошону менен катар, издердин болгон топторунун бардыгы криминалистикалык билимдин өз алдынча жааттарына киришет, т.а., мындай издердин касиети ар кандай методдор менен жана криминалистиканын ар түрдүү багыттарынын чегинде изилденет.

14. Жардыруучу түзүлмө – бул жардыруу каражаты менен конструкциялык жактан бириктирилген, белгилүү бир шарттарда анын механизмдин атайын аракетке келтирүүдө курчап турган объектилерди талкалоочу касиетке ээ, химиялык жарылуучу заттын дүрмөтүнөн туруучу бир жолу колдонулуучу материалдык-техникалык система.

15. Из түшүнүгүнө комплекстүү мамиле кылуу жалпысынан анын төмөндөгү аныктамасын берүүгө шарт түзөт, тактап айтканда, жарылуу изи – бул окуя болуп өткөн жерде буюмдук жагдайда тутулуп калуучу натыйжа жана жарылган жардыруучу түзүлмөнүн жана анын айрым элементтеринин жеке жана топтук өзгөчөлүгүн чагылдырган, ошондой эле, өзгөрүүнү пайда кылууга жөндөмдүү, өзүнөн өзү таралуучу жана экзотермикалык химиялык реакциянын из калтыруу механизми.

16. Жарылуу жөнүндө иштер боюнча бир канча дискуссиялык аспектилерди андан ары жакшыртуу жана чечүү максатында төмөндөгү маселелерди чечүү зарылдыгы негизделет: биринчиден, жарылуу жөнүндө

иштер боюнча буюмдук далилдердин комплексин алуу үчүн жарылуунун өзгөчөлүү объектилерин жыйноо үчүн зарыл болгон, билимдин кеңири спектринде адистешкен адистердин тобун ишке тартуу керек.

Болбосо, өрт, авариялык кызматтардын, ӨКМнын ж.б. бөлүмдөрүнөн кийин зарыл адистерди чакыруу кээде жарылуунун зарыл объектилерин издөөнү кыйындатат, издердин бир бөлүгү жогоруда аталган кызматтардын функционалдык милдеттерин аткаруу учурунда табылбай жоголот; экинчиден, кылмыш болгон жерге кийинчерек жарылуу-техникалык экспертиза кылууга дайындалуучу адистерди чакыруу приоритеттүү болуп саналат, себеби АЖТЭнин натыйжалары эгер ал ОБЖКга мурда катышкан адис тарабынан жүргүзүлсө, эреже катары ийгиликтүү болуп саналат. Муну түшүндүрүүгө болот, анткени ОБЖКга катышуу учурунда адис тарабынан алынган маалымат ал эксперт катары эми экспертиза жүргүзүү учурунда эффективдүү колдонулушу мүмкүн; үчүнчүдөн, аткаруу этаптарын жана аткаруунун ырааттуулугун аныктоо менен функционалдык милдеттери так бөлүштүрүлгөн ведомстволор аралык адистешкен тергөө-ыкчам топторунун болушу актуалдуу болуп саналат. Мындай кызматтык ыкмаларды «Жарылуу жөнүндө иштер боюнча аракеттердин стандарттуу тартиби» деп аталуучу документке киргизүү логикага ылайык болмок. Мындай жобо коюлган бардык милдеттерди жогорку деңгээлде аткарууга кепилдик бермек (№ 7 – тиркемеде автор тарабынан сунуш кылынды жана баяндалды (4-жана 1-схемалар)). Бул ар башка ведомстволорго тиешелүү болгондуктан, жарылуу менен байланышкан иштерди териштирүү боюнча ушундай кызматтар арасындагы өз ара аракеттешүүнүн тартибин жөнгө салуучу, КР Өкмөтү тарабынан бекитилген ведомстволор аралык нускаманы иштеп чыгуу туура болот; төртүнчүдөн, тергөөчүлөрдү жарылуунун объектилери жөнүндө билимдерди колдонуу жана инженердик-технологиялык, өрт-техникалык жана жарылуу техникалык экспертизалар чөйрөсүндөгү жетишкендиктер боюнча негиздерге даярдоону уюштуруу зарыл. Бул категориядагы иштерди териштирип жаткан ведомстволор аралык тергөө-ыкчам топторунун биргелешкен адистештирилген курстарын өткөрүү рационалдуу болуп эсептелет; бешинчиден, мындай жазык иштерин териштирүүгө катышууга чакыруу үчүн зарыл болгон адисти кесиптик жактан даярдоо маселеси жетишерлик деңгээлде көйгөйлүү болуп саналат. Бул максатта Республиканын бир дагы жогорку окуу жайынан алууга мүмкүн болбогон атайын билимдердин комплексин билүү зарыл (м.: химия, жалпы физика, бүлдүрүү иши, инженер-сапер, юриспруденция ж.б. жаатындагы техникалык билим). Андыктан адистердин - ОБЖКга түздөн-түз катышуучу жардыруу техниктеринин ишмердигинин эффективдүүлүгүн жогорулатуу, ошондой эле комплекстүү эксперттик изилдөөнүн натыйжаларын алуу үчүн өзгөрүлүп жаткан реалийлердин жана алдыңкы чет мамлекеттердин тажрыйбасын эске алуу менен комплекстүү жардыруу техникалык экспертизасын жүргүзүү методикасын андан ары иштеп чыгуу зарыл; алтынчыдан, криминалистикалык кызматтарды заманбап техникалык каражаттар жана

усулдар менен материалдык-техникалык жактан начар камсыздоо, бул болсо мамлекет тарабынан материалдык ресурстарды бөлүп берүүнү талап кылат.

17. Криминалистикалык ольфактроника жыттар жана жыт алып жүрүүчүлөр жөнүндө комплекстүү билимдер, кылмыштарды ачуу, териштирүү жана алдын алуу максатында конкреттүү адамды жана ага тиешелүү объектилерди аныктоо боюнча жеке жыттык маалыматты табуу, чогултуу, сактоо, анализдөө жана колдонуу боюнча илимий-негизделген ыкмаларды жана атайын техникалык каражаттарды жана сунуштар системасын билдирет.

18. Одорологиялык тандоону колдонуунун чегин кеңейтүү зарылдыгы аргументтелет, тактап айтканда аны ыкчам-издөө чаралары катары гана колдонбостон, өз алдынча тергөө амалы түрүндөгү одорологиялык идентификациясын да карап көрүү. Бул максаттарды КР ЖПКсын «Одорологиялык тандоо жүргүзүү» деген жаңы берене менен толуктоо жана аны төмөндөгү вариантта берүү сунуш кылынат: «Текшерилип жаткан адамдан келип жаткан жыттын изинин келип чыгышын текшерүү максатында тергөөчү атайын даярдалган үчтөн кем эмес биодетекторлорду колдонуу менен бул максаттар үчүн каралган жайда калыс-күбөлөрдүн катышуусу менен адис тарабына жүргүзүлүүчү одорологиялык тандоо жүргүзүүгө укуктуу. Одорологиялык тандоо жүргүзүүнүн алдында текшерилип жаткан адамдан КР ЖПКсынын 262, 263, 266-беренелеринин тартибинде жыттын эксперименталдык үлгүлөрүн алышат. Тандоо иштелип чыккан методикага ылайык жүргүзүлөт, тергөөчү, калыс-күбө жана катышып жаткан адамдар кошуна имаратта күнүрттөлгөн айнектин аркасынан орун алышат. Одорологиялык тандоо жүргүзүү жөнүндө КР ЖПКсынын 199-беренесиндеги талапты сактоо менен протокол түзүлөт. Протоколдо видеотасмага жазуунун жардамы менен жүргүзүлгөн тандоонун шарты, жүрүшү жана натыйжалары майда-чүйдөсүнө чейин баяндалып берилет. Адис далилдерди табуу, бекитүү жана алып коюу менен байланышкан арыздарды протоколго тиешелүү негизде киргизүү укугуна ээ. Адис-одоролог протоколго киргизилүүчү өзү жүргүзгөн одорологиялык идентификациянын маңызы боюнча жыйынтыктарды чыгарууга укуктуу».

19. Далилдердин булагы катарында одорологиялык экспертизанын корутундусун криминалистикалык изилдөө практикасына киргизүү үчүн зарыл болгон критерийлердин бар экендиги негизделет. Баарынан мурда – биринчиден, одорологиялык экспертизаны өндүрүшкө киргизүү жана камсыз кылуу үчүн илимий-негизделген методикалык, тактикалык жана уюштуруучулук базанын болушу керек, тактап айтканда: жыт издерин табуу, чогултуу, сактоонун эффективдүү ыкмалары иштелип чыкты; одорологиялык изилдөөлөрдү жүргүзүү үчүн керек болгон тажрыйбага жана билимге ээ адистердин болушу; салыштырма изилдөө үчүн үлгүлөрдү алуу техникасы жана тактикасы боюнча методикалык көрсөтмөлөр иштелип чыкты; жазык-процесстик мыйзамдардын талабына ылайык илимий-негизделген жыт издери боюнча адамды окшоштуруунун кинологиялык методикасы иштелип чыкты; адистештирилген ит-детекторлорду даярдоо боюнча методикалык

материалдар даярдалды; зарыл болгон донорлук жыттарды жана шектүү адамдарды сактоо жана чогултуу боюнча одоротекалар түзүлдү жана иштеп жатат; эксперт-одорологдорду даярдоо үчүн заманбап кинологиялык борборлор түзүлдү; иштелип чыккан жана практика жүзүндө колдонулуп жаткан лабораториялык одорологиялык изилдөөлөрдүн методикасы (м.: РФда) бар, алар жыт издери боюнча идентификациялык жана диагностикалык милдеттерди аткарууга мүмкүндүк түзөт. Экинчиден, одорологиялык жана методикалык изилдөөнүн предмети, объектиси криминалистикалык экспертизанын бир түрү болуу менен адамдын жыт издери боюнча идентификация фактысын түзөт. Одорологиялык экспертизанын субъектиси катары каралып жаткан эксперттин адистик билимдеринин табияты изилденип жаткан объектилердин (жыт үлгүлөрүнүн) өзгөчөлүгү жана экспертизанын алдында турган милдеттерди чечүү үчүн колдонулуучу методдордун системасы менен аныкталат, т.а., жыт үлгүлөрүн изилдөөнүн чыныгы субъектилери катары иттер эмес, же аларды колдонуучу адис эмес, а соттук изилдөө жаатындагы зарыл билимдер менен куралданган, адамдын жыт издерин изилдөө методикасын билген жана тиешелүү жагдайларда аларды колдонуунун практикалык тажрыйбасына ээ криминалист чыныгы субъект болот. Үчүнчүдөн, талап кылынган атайын билимдердин жана түзүмдөрдүн көлөмү, мүнөзү боюнча иште көрсөтүлгөн эксперттик идентификациянын бардык негизги баскычтары сунуш кылынган эксперттик изилдөөлөрдүн түркүмүнө кирет.

20. Соттук-тергөө жана соттук-эксперттик ишмердигинде кибернетиканын, маалыматтын теориясынын, электрондук-эсептөө техникасынын методдорун, ыкмаларын жана каражаттарын колдонуунун жалпы илимий өбөлгөлөрүн жана методикалык маанисин изилдөөдөгү комплекстүү мамиле аныкталды жана аргументтелди, ошондой эле бул процессти олуттуу түрдө интенсификациялоого мүмкүндүк берүүчү сунуштар иштелип чыкты. Биринчиден, криминалистикалык изилдөөнүн айрым багыттары боюнча илимий ассоциацияларды түзүүнүн эсебинен; экинчиден, криминалистикалык багыттагы программалык продуктуларын сертификациялоо жана жайылтуу системасын түзүүнүн эсебинен; үчүнчүдөн, өз ичине криминалисттерди, информатика жаатындагы адистерди, ошондой эле табийгый жана техникалык илимдер жаатындагы адистерди камтыган илимий аралык, ведомстволор аралык убактылуу илимий жамааттарды түзүүнүн эсебинен.

21. Автор тарабынан иштин тиркемесинде иштелип чыкты жана сунуш кылынды:

21.1. Автор тарабынан иштелип чыккан төмөндөгүлөргө патент:

а) дактилоскопиялоо үчүн өлүктүн өзгөрүлгөн манжаларын даярдоодогу химиялык реактивдердин жаңы курамын колдонуу методикасы (№ 2—тиркеме, 2016-жылдын 4-августундагы № 1646 автордук укуктун объектисине болгон укукту мамлекеттик каттоо жөнүндө күбөлүк);

б) бензиндеги монометиланинди аныктоонун газохроматографиялык методу (№ 1–тиркеме, 2016-жылдын 4-августундагы № 1647 автордук укуктун объектисине болгон укукту мамлекеттик каттоо жөнүндө күбөлүк);

21.2. Фонографиялык изилдөөнү жүргүзүү методикасынын жалпы мүнөздөмөсү жана типтүү модели (№ 8–тиркеме);

21.3. Учурдагы биологиялык изилдөөлөрдүн илимий негизи (№ 9–тиркеме);

21.4. Өрт менен байланышкан иштерди териштирүүдө жагдайларды изилдөөнүн тактикасынын жана методикасынын негизги багыттарынын типтүү модели (№ 10–тиркеме, 2016-жылдын 29-сентябрындагы № 2009 автордук укуктун объектисине болгон укукту мамлекеттик каттоо жөнүндө күбөлүк);

21.5. Нетрациалдык графологиялык изилдөөлөрдү жүргүзүүнү баалоонун жана методикасынын модели (№ 11–тиркеме);

21.6. Эксперттик изилдөөлөрдүн процессинде газдык хроматографиялык методду колдонуунун заманбап мүнөздөмөсү жана типтүү модели (№ 12–тиркеме);

21.7. Криминалистикалык гиппологиянын өнүгүшүнүн теориялык көз караштары жана келечеги (№ 13–тиркеме);

21.8. Соттук-эксперттик ишмердикти компьютерлештирүүнүн негизги багыттары (№ 14–тиркеме);

21.9. Өрт-техникалык эксперттик изилдөөлөрдү жүргүзүүдөгү «метод» жана «методика» түшүнүктөрүнүн маңызына концептуалдуу мамилелер;

21.10. Таблицаалар (№ 7–тиркеме):

- криминалистикалык илимге табийгый жана техникалык илимдердин жетишкендиктеринин интеграциялык байланыштарынын системасы чагылдырылды (№ 1-схема); криминалистикалык техника тармагынын башка илимдерден өздөштүрүлгөн методдору менен интеграциялык байланыш системасы көрсөтүлдү (№ 2-схема); фонограммага жазылган маалымат менен иштөөнүн техника-криминалистикалык милдеттери, методдору жана каражаттары баяндалды (№ 3-схема); жарылуу инциденти болуп өткөн жерде кызматкерлердин аракеттеринин стандарттуу тартиби баяндалды (№ 4-схема); адамдын жыт издеринин заманбап эксперттик методикасы аныкталды (№ 5-схема); сүйлөгөнү боюнча адамды таануунун жалпы схемасы берилди (№ 6-схема); кептин пайда болуусунун жеке өзгөчөлүктөрүнүн кептик сигналдарынын топалдык участокторунун акустикалык параметрлеринин чагылдырылышы схемалуу берилди (№ 7-схема); өрт механизминин интеграциялык эксперттик анализинин жалпы схемасы берилди (№ 8-схема); АБД маалыматтык системасынын жана АБДны башкаруу системасынын түзүмдүк схемасы чагылдырылды (№ 9,10-схема).

Изденүүчүнүн жеке салымы диссертациялык изилдөөнүн негизги илимий натыйжалары автор тарабынан жеке алынгандыгы менен түшүндүрүлөт.

Коргоого коюлуучу жоболор автор тарабынан жекече иштелип чыкты.

Изилдөөнүн натыйжаларынын апробацияланышы. Диссертация Ош мамлекеттик юридикалык институтунун криминалистика жана соттук

экспертиза кафедрасында даярдалган, негизги жоболор Абай атындагы КазУПУнун окуу процессинде апробацияланды. Негизги аспектилердин мазмуну «Теоретико-прикладные аспекты использования данных естественных и технических наук в следственной и экспертной практике» деген монографияда чагылдырылды.

Ошондой эле, диссертацияда берилген теориялык жыйынтыктар жана практикалык сунуштар эл аралык жана республикалык илимий-теориялык жана илимий-практикалык 20 конференцияда баяндалган.

Диссертациянын натыйжаларынын жарыяланышы. Илимий натыйжалар автор тарабынан 70тен ашуун макалаларда ар кандай илимий басылмаларда жарыяланды.

Иштин түзүлүшү. изилдөөдө коюлган максаттар жана негизги милдеттер киришүүдөн, 3 бөлүктү, 10 бөлүмчөнү, кортутундуну, колдонулган адабияттардын тизмесин жана 15 тиркемени бириктирген негизги бөлүмдөн турган диссертациялык иштин түзүлүшүн жана баяндалыш логикасын аныктады.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Диссертациялык изилдөөнүн **киришүүсүндө** иштин актуалдуулугу, илимий жаңылыгы, изилдөөнүн максат жана милдеттери, иштин эмпирикалы базасы, коргоого коюлуучу негизги жоболор, изилдөөнүн теориялык жана практикалык маанилүүлүгү ачылып берилет жана негизделет, изилдөөнүн натыйжаларын апробациялоо, диссертациялык иштин түзүлүшү жана көлөмү жөнүндө маалыматтар сунуш кылынды.

Биринчи глава «Жазык процессинде табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын колдонуунун маңызы жана прикладдык аспектилери» деп аталып, үч бөлүмдөн турат.

Биринчи бөлүм «Табийгый жана техникалык илимдердин маалыматы» түшүнүгү, алардын криминалистика менен катышы» деп аталат.

Кылмыштарды ачуу жана териштирүү процессинде табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын тартуу, колдонуу көйгөйү илимий билимдин маанилүү милдеттеринин бири болуп эсептелерин автор белгилейт, демек ал криминалистикадагы атайын билимдерди активдүү колдонууга жардам берет.

Каралып жаткан көйгөй бул илимдин методологиялык көз карашынан алганда (Р.С. Белкин, А.И. Винберг, А.А. Дулов, Г.Г. Зуйков, Н.А. Селиванов, В.И. Шиканов, А.Р. Шляхов, А.Л. Эксорхопуло, И.Н. Якимов ж.б.), методдор жана каражаттар системалар аспектисинде андан да конкреттүүрөк, т.а., буюмдук далилдерди эксперттик изилдөөдө (Т.В. Аверьянова, Г.И. Грамович, Л.Г. Грановский, В.И. Гончаренко, Е.П. Ищенко, В.С. Митричев, Н.С. Полевой, В.А. Снетков, Е.Р. Россинская ж.б.) жана кылмыштарды ачуу жана териштирүү менен байланышкан ишмердиктин түрү катары техника-криминалистикалык камсыздоо жагынан (Л.А. Винберг, В.А. Волынский, Г.И. Грамович, Г.А. Голубенко, Н.Е. Сурыгина, А.С. Шаталов ж.б.) толук чагылдырылган.

Илимий-техникалык прогресстин жана жазык сот өндүрүшүнүн катыштыгынын жалпы теориялык аспектилерин В.А. Дозорцев, Ю.В. Наумкин, В.А. Панюшкин, В.Е. Чурунов ж.б. иштеринде ачылып берилген.

Сотко чейинки өндүрүш баскычына адистердин катышуу көйгөйлөрүнө В.Д. Арсеньев, В.К. Лисиченко, Э.Б. Мельникова, В.Н. Махов, Г.Е. Морозов, Е.А. Зайцеванын изилдөөлөрү арналган.

Соттук экспертиза маселелерин иштеп чыгууга Л.Е. Ароцкер, Р.С. Белкин, И.Ф. Крылов, В.Я. Колдин, Н.А. Селиванов, А.А. Эйсман, Н.П. Майлик, В.А. Снетков, Г. Федоровдор зор салым кошушкан.

Кылмыштарды териштирүүдө илимий-техникалык каражаттарды, информатизациянын ролун жана инновациялык технологияларды изилдөөгө өз иштерин арнаган: А. А. Аубакирова, О. А. Белов, В. Б. Вехов, Г. И. Грамович, Е. Н. Дмитриев, Е. А. Зайцева, А. К. Караханьян, П. А. Лупинская, Ю. Н. Михайлова, Н. А. Моисеев, Р. О. Никитин, А. Л. Осипенко, И. П. Пампушко, В. Ю. Рогозин, А. Ф. Родин, А. И. Садовский, В. М. Текутьев, А. Е. Федюнин, В. Н. Хрусталева, С. Д. Цомай, П. С. Элькинд, И. Н. Яковенко ж.б. окумуштуулардын эмгектери изилдөөнүн теориялык базасы болуп эсептелген.

Жазык сот өндүрүшүндө маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуунун айрым аспектилерине Е. А. Архипова, В. Н. Булушев, А. Г. Волеводз, А. И. Гайдин, А. В. Головачевский, И. В. Казначей, В. Б. Клаверов, А. С. Клементьев, П. А. Литвишко, В. А. Мещеряков, Ю. Н. Миленин ж.б. россиялык окумуштуулар жана практикалык кызматкерлер өз иштеринде көңүл бурушкан.

Криминалистикага табигый-техникалык багыттагы билимдерди интеграциялоонун ар түрдүү аспектилерин жана Казакстан менен Кыргызстандагы соттук экспертиза маселелери Исаев А.А., Бычкова С.Ф., Гинзбург А.Я., Нам А., Алмагамбетов П.А., Еркенов С.Е., Досболов А., Исаева К.А., Кузнецов О.Г., Темирбаев Т.Б., Брушковский К.Б., Бузурманкулов Б.Ж., Оскенбай Г., Ким О. Д., Касымов Т.Д., В. Я. Бухов ж.б. тарабынан изилденген. Ошону менен бирге, илимий ачылыштардын жана жаңы илимий-техникалык каражаттарды ойлоп табуулардын материализациялануунун көчкү түрүндөгү процессинин натыйжасында кылмыштарды териштирүүдө илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктерин колдонуу көйгөйү бүттү деп эсептелбейт.

Тилекке каршы, кылмыштарды ачуу жана териштирүү процессинде табигый жана техникалык илимдердин маалыматтарын колдонуу маселелери Казакстанда атайын илимий анализдин предмети болуп көргөн эмес. Ошондуктан аларды колдонуунун илимий-укуктук, методологиялык негиздери учурда атайын комплекстүү изилдөөгө муктаж.

Автордун көз карашы боюнча криминалистикалык милдеттерди чечүүдө, ошондой эле ар кандай иштер боюнча материалдык объектилерди изилдөөдө көйгөйгө системалык мамиле жасалбайт, мындай мамиле илимий-техникалык камсыздоону жана кылмыштарды ачуу жана териштирүү процессине ИТПнын жетишкендиктерин киргизүүнү жакшыртуу боюнча өз

ара байланыштуу чаралардын зарыл болгон комплексин түзүүгө мүмкүндүк түзмөк.

Кылмыштарды аткаруу жаңы ыкмаларын колдонууга ыкчам реакция кылууга болгон талап далилдик маалыматты изилдөөнүн салттык эмес ыкмаларын жана чараларын андан ары иштеп чыгуу зарылдыгына алып барат.

Бул маселелерге жетишерлик көңүл бурулган эмес жана алар бүгүнкү күнгө чейин аягына дейре чечилбей келет, буга автор тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөнүн жоболору жана натыйжалары күбө боло алат.

Кылмыштуулук менен күрөшүү үчүн тартылуучу илимий жана техникалык билимдер юридикалык элементтер жана бири-бири менен өз ара аракеттешүүсү аркылуу акырындык менен баштапкы компоненттерге мүнөздүү эмес интегративдик жаңы сапаттуу билимдер системасына трансформацияланат. Ошону менен бирге криминалистика тарабынан табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын тартуу мыйзам ченемдүү болуп эсептелет жана кылмыштын издеринин келип чыгыш табияты менен шартталат, далилдик маалыматты алуу максатында аларды «дешифровкалоо» табийгый-илимий методдор жана илимий-техникалык каражаттарды терең жана ар тараптуу колдонуусуз мүмкүн эмес.

Автор тарабынан жүргүзүлгөн анализ көрсөткөндөй, жазык-процесстик мыйзам чыгарууда «маалыматтар» термини ар кандай маанилерде колдонулат жана алар жазык процессинин теориясында да, соттук практикада да азырынча тактала элек. Мисалы, КР жаңы ЖПКсынын 123-беренесинде «маалыматтар термини башкалар менен айкалышта, «далил» түшүнүгүнүн белгилерин аныктоочу катары колдонулган». Бул берененин биринчи бөлүгүндө далил катарында фактылык маалыматтар аларды процесстик аракеттердин протоколуна белгилегенден кийин гана колдонулушу мүмкүн экендиги айтылат. Бул жерде мыйзам чыгаруучу «кабар» маанисинде колдонулган «маалыматтар» (фактылык маалыматтар) термининин маанисин аныктайт. КР ЖПКсынын 201-беренесинде (сотко чейинки териштирүүнүн маалыматтарын жайылтууга жол бербөөчүлүк), «сотко чейинки териштирүүнүн маалыматтары» термини мыйзам чыгаруучу тарабынан бул ченемдин биринчи бөлүгүндө колдонулган, бирок анын мааниси бирдей эмес. Автордун ою боюнча бул ченемдин биринчи бөлүгүндө «сотко чейинки териштирүүнүн маалыматтары» термини «кабар»; «натыйжа» жана «далил» сөздөрүнүн маанисинде түшүнүлүшү мүмкүн. Анын экинчи бөлүгүндө (маалыматтар-кабарлар) ченемдин бул бөлүгүндө саналып берилген адамдар катышып отурган тергөө амалдарында «мазмун» жана «натыйжаны» билдириши мүмкүн.

Келтирилген мисалдар КР ЖПКсында «маалыматтар» термининин колдонулушу сыйымдуу жана айрым ченемдердеги формулировкаларды конкреттештирүүнү талап кыла тургандыгын көрсөтөт.

Табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын криминалистикага тартуу максаттын максаты эмес экендигин эске алуу керек, анын илимий-техникалык прогресстин азыркы шарттарында

объективдүү түрдө татаалдашып жаткан жана аларды билүүнүн жаңы методдорун жана каражаттарын, аларды чечүүнүн жаңы ыкмаларын талап кылган илимий жана практикалык милдеттерин чечүүнүн ыкмасы. Криминалистика – бул өз ара байланыштуу бөлүктөрдүн жана тармактардын системасы, андыктан анын өнүгүшү криминалистикалык техниканын гана прогресси менен камсыз кылынышы мүмкүн эмес экендиги белгиленет. Табигый жана техникалык илимдердин жетишкендиктери криминалистикалык тактикага да, кылмыштын айрым түрлөрүн териштирүү методикасына да сиңип жайылышы керек.

Автордун ою боюнча «криминалистикалык техника», ошондой эле кылмышты ачуу учурунда да колдонулуучусу да «компьютердик техника», «медициналык техника» ж.б. сыяктуу эле жалпылоочу түшүнүк.

Иште изденүүчү окумуштуулар тарабынан сунуш кылынган илимий-техникалык каражаттардын классификацияларынын позитивдүү аспектилерин да, кемчиликтерин да көрсөтүп берет, анын негизинде аларды дифференциациялоонун ошондой эле алардын терминологиялык түшүнүктөрүнүн автордук варианты сунуш кылынат,

Биринчи главанын экинчи бөлүмү «Табигый жана техникалык илимдердин маалыматтарын жазык сот өндүрүшүндө колдонуу жана киргизүүнүн процесстик жана уюштуруучулук маселелери» деп аталат.

Табигый жана техникалык илимдердин жетишкендиктерин жазык сот өндүрүшүндө колдонуу көйгөйү криминалистикалык гана көйгөй болуп эсептелбей тургандыгына көңүл бурулат. Бул көйгөйдү изилдөөнүн жазык-процесстик аспектисинин маанилүүлүгү жазык сот өндүрүшүндө илимий-техникалык каражаттарды колдонууну ченемдик жактан бекитүү зарылдыгын жана чектерин тактап берүүдө, адамдын укуктарынын процесстик кепилдиктерин бекитүүдө экендиги айдан ачык.

Илимий-техникалык каражаттарды колдонуунун мыйзамдуулугун, илимий негизделгендигин, максатка ылайык келе тургандыгынын критерийлерине карата окумуштуулардын көз караштары автор тарабынан анализге алынат, анын негизинде иште маселенин бул көйгөйлүү аспектисине изденүүчүнүн жеке позициясы берилет.

Кылмыштарды ачуу жана териштирүүнүн практикалык ишмердүүлүгүн укуктук жөнгө салуунун уруксат берилгендердин чегин аныктоочу системасы башка илимдердин жетишкендиктерин криминалистикага интеграциялоо процессиндеги чоң мааниге ээ. Бул системанын принциптери, конкреттүү укуктук тапшырмалар тиешелүү илимий иштелмелерди демилгелеши мүмкүн, же тескерисинче аларды кармап, илимий идеяларды ишке ашыруу жолунда тормоз болушу да мүмкүн. Ошондой эле укук (анын ченемдери) ал тарабынан регламенттелүүчү жашоо реалдуулуктарына салыштырмалуу бир кыйла көбүрөөк консерватизм менен мүнөздөлөт.

Диссертант иште материалдык-техникалык камсыз кылуу жаатындагы илимий-техникалык кырдаалды системалуу анализдөөнүн методикасына болгон жалпы мамилени белгилейт.

Криминалистиканын каражаттарынын жана методдорунун кеңири масштабындагы илимий иштелмелер табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын тартуунун негизинде прогрессивдүү мүмкүнчүлүктөрдү реалдуу чындыкка айландыруунун кыймылдаткыч күчтөрүнүн бири – илимий башкаруусуз мүмкүн эместигин автор аргументтейт.

Ошондой болсо да бул жааттагы максатка багытталып пландоо жана бакшаруу түрүндөгү илимий уюштуруу тийиштүү деңгээлге коюла элек. Андыктан автор криминалистикага тиешелүү негизги маалымат топтолуучу жана бул жаатта жүргүзүлүп жаткан бардык иштерди башкаруучу борборду түзүүнү сунуш кылат.

Соттук экспертизанын жаңы түрлөрүнүн, буюмдук пайда болууларды - далилдик (же багыттоочу) маалыматты алып жүрүүчүлөрдү табуунун жана изилдөөнүн жаңы методдорунун илимий негиздерин системалык изилдөөлөрдөн жана түзүүдөн, эреже катары соттук экспертизанын тиешелүү бир түрүнүн илимий базасы болуп кала турган илимдер жаатында ишке ашырылуучу изделүүчү изилдөөлөр мурда боло тургандыгын изилдөөчү белгилейт.

Заманбап илимий-техникалык каражаттар, изилдөө методдору соттук экспертизада аларга илимий муктаждык келип чыкканда учурларда гана колдонула тургандыгын автор белгилейт. Юридикалык гана эмес, табийгый жана техникалык илимдер боюнча да билимдерге ээ болуу менен бирге, соттук экспертиза бул билимдерди, ошондой эле изилдөөнүн заманбап методдорунун билимдерин да көйгөйлүү жагдайлар келип чыккан учурларда гана колдонот. Эксперттик мекемелердин практикасына кылмышты ачуу максатында тиешелүү изилдөөлөрдү тез жана убагында жүргүзүүгө гана эмес, кылмыштык максаттарда илимий-техникалык жетишкендиктерди колдонуу мүмкүнчүлүгүн кандайдыр бир деңгээлде азайтууга да мүмкүндүк түзө турган криминалисттик жаңы каражаттарды, методдорду, методикаларды иштеп чыгуу жана киргизүү жөнүндө маселени азыртадан баштап олуттуу карап чыгуу зарыл деп эсептейт диссертант.

Биринчи главанын «Жазык сот өндүрүшүндө табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарына негизделген атайын билимдерди, каражаттарды жана методдорду колдонуунун негизги формалары» аталышындагы үчүнчү бөлүмүндө автор атайын билимдердин маңызын жана мазмунун анализдеп көрүү менен, бир канча процессуалист жана криминалист окумуштуулар тарабынан, ошондой эле КР жаңы ЖПКсынын контекстинде иштелип чыккан жазык иши боюнча чындыкты аныктоодо таануунун өзгөчөлүктөрү жөнүндө баштапкы жоболорду жетекчиликке алган.

Сотко чейинки өндүрүш баскычында илимий-техникалык жетишкендиктерди колдонуу регламентациясынын актуалдуу көйгөйү болуп атайын билимдерди колдонуунун олуттуу жаңы формаларын изилдөө жана издөө эсептеле тургандыгы белгиленет. Кылмыштардын алдын алуу жана териштирүүдө атайын билимдерди колдонуунун формаларын жакшыртуу көйгөйлөрү башка көйгөйлөрдүн ичинен негизги орунду ээлейт.

Жазык сот өндүрүшүндө атайын билимдерди колдонуу формаларынын көп түрдүүлүгү алардын санына жана белгилүү бир негиздер боюнча чектөө мүмкүнчүлүктөрүнө карата окумуштулардын ойлорунун талкууланышын шарттайт, иште изденүүчү да буларга көңүлүн бурат.

Автордун ою боюнча жазык сот өндүрүшүндө табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын колдонуунун формаларын чектөөнүн башкы критерийи болуп аларды колдонуу натыйжасынын далилдик мааниси эсептелет, анткени далилдөө жазык процессинин башкы маңызын түзөт жана ар бир форманын ордун, маанисин жана мазмунун так аныктоо олуттуу практикалык мааниге ээ. Бирок ушул негиз боюнча гана чектөө формалардын баардыгын ичине алуучу системаны түзүүгө мүмкүндүк бербейт, анткени мындай ишмердиктин шарты, мүнөзү, жазык иштери боюнча таануунун айрым субъектилеринин укуктук ыйгарым укуктары жетишерлик деңгээлде эске алынбай калып жатат. Классификацияда процесстик эмес формалар да сөзсүз көрсөтүлүшү керек, анткени алардын жардамы менен иштер боюнча объективдүү чындыкты таануу түз ишке ашат. Алар тигил же бул өлчөмдө далилдөөгө мүмкүндүк берет жана айрым учурларда далилди камсыз да кылышат.

Табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын колдонуу субъектилери жөнүндө маселени чечүүдө жазык сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын далилдик функцияларына гана эмес, таанып билүүчүлүк функциясына да негизделүү керек, болбосо, бул маалыматтарды колдонуп жаткан адамдарга далилдөө субъектилери болуп эсептелбеген адистер жана эксперттер кирбей калат.

КР ЖПКсы жана Конституция тарабынан бекитилген демократиянын өнүгүү, адамдын жана жарандын укугун жана эркиндигин коргоонун деңгээли, реалдуу атаандаштыкты жана тараптардын тең укуктуулугун камсыз кылуу, сотко жаңы макам берүү – жазык иштеринин материалдарын изилдөөгө далилдөөнүн бардык субъектилеринин, ошондой эле табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын колдонууга негизделген методдордун жардамы менен да активдүү катышуу мүмкүнчүлүгүн белгилейт жана камсыз кылат.

КР ЖПКсынын 80-беренесинин 2-бөлүмүнүн 6-пункту адиске тергөө же соттук амалдардын алкагында анын жүрүшүн жана натыйжаларын жазык ишине тиркелүүчү протоколдо же расмий документте КР ЖПКсынын 199-беренесинин 9-бөлүмүндө каралган тартипте чагылдыруу менен иштин материалдарына изилдөө жүргүзүү укугун бере тургандыгы белигиленет.

КР жаңы ЖПКсын кабыл алганга чейин атайын билимдерди талап кылган иштин тигил же бул жагдайлары же объектилери боюнча юридикалык коомчулук тарабынан белгилүү бир ойлор айткантылган учурда адистин ишмердигин тариздөө боюнча белгилүү кыйынчылыктар келип чыккан.

Бүгүнкү күндө КР мыйзам чыгаруучусу адистке негиздүү түрдө тергөө жүргүзүүгө (КР ЖПКсынын 80-беренесинин 6-пунктунун 2-бөлүмү) гана эмес, КР ЖПКсынын 111-беренесинин 2-бөлүмүнө ылайык адистин корутундусун жазык иши боюнча далилдерге киргизген, ошондой эле

«Адистин корутундусу жана көрсөтмөсү» 117-беренесинде изилдөө жүргүзүүнүн тартиби жана ушул процесстик документтин мазмуну регламенттелген.

КР жаңы ЖПКсынын 7-беренесин анализ кылуу Казакстандын мыйзам чыгаруучусу «процесстик аракеттер» терминологиялык түшүнүгүнө туура келерлигин күбөлөндүрө тургандыгын автор баса белгилейт. Муну КР ЖПКсынын 7-беренесинин 30-пунктунда берилген төмөндөгү формулировка да тастыктайт: «процесстик аракеттер – ушул Кодекске ылайык жазык сот өндүрүшүнүн жүрүшүндө жүргүзүлүүчү аракеттер».

КР ЖПКсынын 5-беренесинин 31-пунктуна ылайык, КР мыйзам чыгаруусу процесстик аракеттерди «ушул Кодекс менен каралган тергөө, соттук жана башка аракеттер» катары аныктайт.

КР мыйзам чыгаруусу бул терминди топтоштурулган түшүнүк түрүндө колдонот жана бул аракеттердин тышкы параметрлерине гана көңүл чордонун бурат. Т.а., буга негизделүү менен КР мыйзам чыгаруусу сыяктуу эле Кыргыз Республикасынын мыйзам чыгаруусу да тергөө амалдарын процесстик аракеттерге киргизет.

РФ мыйзам чыгаруусу да ушундай эле позицияны карманат, россиялык окумуштуулар буга басым жасоо менен соттук экспертиза РФнын ЖПКсынын ченемдерине ылайык ишке ашырылгандыгына байланыштуу соттук экспертизаны процесстик аракеттерге киргизет.

Ошону менен бирге, Кыргыз Республикасынын мыйзам чыгаруучусу КР мыйзам чыгаруучусунан айрымаланып, КР жаңы ЖПКсында тергөө амалдарына «иш үчүн мааниге ээ болгон, алгач текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, тергөөчү, прокурор тарабынан ушул Кодекске бекитилген тартипте ишке ашырылуучу маалыматтарды жыйноо жана изилдөө боюнча аракеттер» деген формулировка бергендигин белгилеп коюу керек.

Автор далилдерди алуу жана жыйноо ыкмаларынын жалпы системасында экспертизанын ордун аныктоо боюнча талаш позицияларды анализдөө менен каралып жаткан маселе боюнча өз көз карашын сунуш кылды.

Практикалык кызматкерлерге илимдин жана техниканын жетишкендиктери жөнүндө маалыматтын келип түшүүсүн камсыз кылуу үчүн түздөн-түз жооп бере турган атайын органдар жок экендигин белгилеп өтүү керек.

Кылмыштуулук менен күрөшүү милдетин ийгиликтүү ишке ашыруу бир кыйла өлчөмдө иштелип чыгуучу сунуштарга жана алар жөнүндө маалымдоо системасынын абалына көз каранды. Криминалистикалык сунуштардын арсеналы дайыма жаңы иштелмелер менен толукталып турат жана илимий маалыматтын күчөгөн агымын түшүнүү уламдан-улам татаалдашып бара жатат.

Криминалистикалык сунуш криминалистикалык илимдин өнүгүшүнүн натыйжасы катары илимий-техникалык каражатты, ыкманы же методду гана эмес, жетишкендиктердин өзүн, аларды колдонуунун натыйжаларын

пайдалануунун мурунтан тартиби аныкталган, тартипке келтирилген максаттуу багытка ээ билимдердин белгилүү бир жыйындысын билдирет.

Криминалистикалык сунуштарды жогорудагыдай түшүнүү автор эсептегендей: а) изилденишинин кеңейишине жана илимий аралык байланыштарынын өнүгүшүнө кызмат кылуучу башка илимдердин маалыматтарынын криминалистикага көп келип түшүшүнө; б) практикалык жактан ишке ашыруу перспективасына ээ, бүтпөй калган ой жана сунуштарга изилдөөчүлөрдүн көңүлүн бурууга; в) сунуштарды иштеп чыгуучулар менен пайдалануучулардын ортосундагы өз ара байланышты жогорулатууга; г) алардын оптималдуулугунун жана практикалык колдонууга даярдыгынын деңгээлине ылайык сунуштарды классификациялоонун укук ченемдүүлүгүн негиздөөгө жардам көрсөтүүгө чакырылган.

Экинчи глава «Соттук эксперттик изилдөөлөрдү жүргүзүүдөгү табийгый-илимий концептуалдуу теориялардын жана техникалык илимдердин жетишкендиктери» деп аталып, төрт бөлүмдү камтыйт жана ал соттук экспертизаларды жүргүзүүдө табийгый-техникалык илимдердин жетишкендиктерин пайдалануу маселелерине арналган.

Биринчи бөлүм «Заманбап шартта атайын билимдерди жана техника-криминалисттик каражаттарды колдонуунун айрым көйгөйлөрү». Бул бөлүмдө учурдагы социалдык көрүнүштөрдүн көп кырдуулугу жана татаалдыгы криминалистикалык каражаттарга жана аны менен байланышкан башка прикладдык илимдердин мүмкүнчүлүктөрүнө кененирек таянууну талап кыла тургандыгы баса белгиленет. Ошону менен бирге атайын билимдерди эффективдүү колдонууга чечилүүнү талап кылган бир топ көйгөйлөр, анын ичинде ЖПКны реформалоо контекстиндеги көйгөйлөр тоскоолдук кылат, автор дал ушуларга көңүл бурат.

Соттук экспертиза институту маселеси боюнча айрым окумуштуулардын айткандары боюнча пикир айтуунун талашсыздыгына талаптанбай туруп, КР жаңы ЖПКсынын контекстинде автор каралып жаткан институтка карата болгон КР мыйзам чыгаруусунун мамилесине өз көз карашын айтат.

Изденүүчү мыйзам чыгаруучунун жазык ишин козгоо баскычынан баш тартышынын өзү соттук экспертиза жүргүзүү же тергөөчүнү кызыктырган суроолорго корутундусун берүү үчүн адистерди чакыруу жөнүндө тергөө органдарынын маселесин чечүүгө эч кандай таасирин тийгизген жок деп эсептейт. Анткени, биринчиден, КР күчүн жоготкон ЖПКсында мыйзам чыгаруучу жазык ишин козгогонго чейин да соттук экспертиза жүргүзүүгө, ошондой эле адистен корутунду алууга (КР ЖПКсынын 84-беренесинин 7-7) уруксат берчү; экинчиден, КР мыйзам чыгаруучусу КР жаңы ЖПКсынын 7-беренесинде «атайын билимдер» жана «атайын илимий билимдер» деген терминологиялык формулировкаларга аныктама берет, андыктан тергөө органдары аныктамадагы маалыматка да, сөзсүз экспертиза дайындоо зарыл болгон билимдердин критерийлерине да таяна алышат.

Изилдөө түрлөрүнүн бир топ категориясы катуу регламенттелген жана экспертиза формасында гана сунуш кылынышы мүмкүн экендиги белгиленет (м.: өлүмдүн себептерин, ден соолукка зыян келтирүүнүн оордугун аныктоо,

баллистикалык изилдөөлөр ж.б.); үчүнчүдөн, автор экспертизанын корутундусунун ордуна «адистин корутундусун» колдонуу тергөө жана соттук каталарды кетирүүгө алып барат деген көз карашка кошулбайт.

Тигил жана бул учурда да изилдөө жүргүзүп жаткан адамдар тарабынан туура эмес жыйынтык чыгарылышы да мүмкүн экендигин, ошондой эле тигил учурда да, бул учурда да билимдин тигил же бул жаатын өздөштүргөн адис корутунду бере тургандыгын танууга болбойт КР ЖПКсынын 79-беренесине ылайык эксперттин ыйгарым укугун чектөө жөнүндө окумуштуулардын оюна көңүл бура турган болсок, анда мыйзам чыгаруучу КР ЖПКсынын 79-беренесинин 3-бөлүмүнүн 5-пунктунда экспертиза дайындаган орган менен макулдашуу боюнча иш үчүн мааниге ээ болгон жагдайлар боюнча эксперттин демилгеси менен ага изилдөө жүргүзүүгө мүмкүндүктү, т.а., токтомого а дегенде коюлган маселелердин чегинен чыгууну караган деп эсептейт автор, демек маселени формулировкалоонун өзү эксперттен келип чыгат. Ошондой эле КР жаңы ЖПКсынын 272-беренесине ылайык, алардын демилгеси менен экспертиза дайындалган адамдар эксперттик уруксатты талап кылуучу маселелерди сунуш кылууга да укуктуу экендиги окумуштуулар тарабынан эске алынат.

Автор адамга сурак жүргүзүү учурунда полиграф колдонулушу мүмкүн, ал эми алынган көрсөтмөлөр иш боюнча далил болуп калышы мүмкүн деп эсептеген окумуштуулар менен талашууга кирүүнү негизсиз деп эсептейт.

Диссертант бул учурда бүгүнкү күндө полиграфты процесстик-укуктук аспектиде далилдөө каражаттарынын бири катары колдонууга жол берилбейт деген көз караштагы окумуштууларга кошулат.

Бул жерде «алардын жардамы менен адамдардын психофизиологиялык реакциясына көзөмөл кылууну ишке ашыруучу кандай болбосун медициналык приборлорду, анын ичинде полиграфты колдонуунун натыйжалары далилдик маалыматты издөө жолдорун андан ары пландаштыруу үчүн багыттоочу катарында гана колдонулушу мүмкүн...» экендигине басым жасаган С.Ж. Смоиловдун көз карашы логикага туура келет.

Андыктан, изденүүчү бүгүнкү күндө Казакстанда укук коргоо органдарына кызматка кирүүнү каалаган адамдар үчүн, кезектеги аттестациядан өтүү учурунда, ошондой эле укук коргоо органдарынын кызматкерлерине карата кызматтык териштирүү жүрүп жатканда гана полиграфты колдонуу менен психофизикалык изилдөөлөрдү жүргүзүү мыйзам деңгээлинде регламенттелгендигин туура деп эсептейт.

Бүгүнкү күндө колдо бар илимий-техникалык адабияттарда жарылуунун табиятын ажыратуу, ар кандай жагдайларда аларга кароо жүргүзүү өзгөчөлүгү көйгөйүнө карата так, системаланган мамиле каралбагандыгын автор аргументтейт.

Жарылуунун табияты жана техникалык себептерин аныктоого гана эмес, жарылуунун жалпы да жана өзгөчөлүктүү да көрүнүшү жана белгилерин так ажыратууга мүмкүндүк түзүүчү методиканын жоктугуна байланыштуу да кыйынчылыктар жардыруу жөнүндө иштер боюнча окуя болгон жерди

кароодо эксперттерде, укук коргоо органдарынын кызматкерлеринде жана башка катышуучуларында көп учурда келип чыккандыгын өз кезегинде эксперттик практиканы изилдөө көрсөткөн.

Жарылууну териштирүүдө жана изилдөөдө келип чыгуучу милдеттерди чечүү үчүн күйүү жана жарылуу теориясы; гидро- жана газодинамика; заттардын жана материалдардын өрт-жарылууга кооптуу касиеттери, технологиялык процесстердин өрт-, жарылууга кооптуулугу, термодинамика жана теплотехника; химия жана физика; башка техникалык дисциплиналар жаатындагы атайын билимдер зарыл. Ошондой эле криминалистикадагы жана жазык процессиндеги билимдер да керек.

Сотко чейинки өндүрүш баскычында да, соттук териштирүүнүн жүрүшүндө да жарылуу себебине анализ кылуу абдан татаал милдет болуп саналат, мындай маселени чечүү үчүн бул сыяктуу окуяларга эксперттик изилдөөгө катышып жүргөн тажрыйбасы бар, атайын техникалык жана укуктук билимдерге ээ жогорку квалификациялуу адис-жардыруу техниктер, эксперттер талап кылынат, муну бул бөлүмдүн мазмуну да тастыктайт. Андыктан автор жарылуунун келип чыгышынын жалпы мыйзам ченемдүүлүктөрүнүн жана алардын айырмачылыктуу белгилеринин негизги ыкмаларын жана изилдөө методдорун сунуш кылды. Коюлган милдеттерди чечүү жарылуунун табиятын, эпицентрин жана техникалык себебин туура аныктоого жардам берет.

Автордун көз карашы боюнча «криминалистикалык жарылуу техникасы» терминологиялык түшүнүгү маңызы боюнча эки мааниге ээ. Биринчиден, бул - жардыруучу каражаттарды колдонуу менен аткарылган кылмыштарды ачуу жана териштирүүдө пайдаланылуучу табийгый-илимий методдордун жана техникалык каражаттардын жыйындысы. Экинчиден, бул – жардыруучу түзүлмөнү, табийгый-илимий методдорду жана техникалык каражаттарды колдонуу менен аткарылган кылмыштарды ачуу жана териштирүүдө иштеп чыгуу жана пайдалануу боюнча илимий жоболорду жана сунуштарды камтыган криминалистиканын тармагы болуп эсептелген окуу.

Иште криминалистикалык жарылуу техникасын колдонуунун процесстик жана процесстик эмес формалары чагылдырылган, ошондой эле бул чөйрөгө тиешелүү терминологиялык түшүнүктөрдүн бир тобуна карата автордук көз караштар берилген.

Криминалистикалык одорологиянын оппоненттеринин жеке жыттын өзгөрүлбөстүгү жана жекечелиги жөнүндө билдирүүлөргө карата ишенбестиги адамдын жыт заттарынын комплексинин жалпы түзүлүшүнүн талашсыз кыймылдуулугуна болгон байкоолорго негизделгендигин автор белгилейт. Бирок учурда организмдин метаболиттерин тагыраак шарттай турган адамдын жеке жытынын генетикалык келип чыгуу фактысы илимий жактан далилденген.

Издөнүүчү каралып жаткан жааттын анын ичинде: табийгый-илимий жана техникалык, процесстик, тактикалык сыяктуу багыттары боюнча чечилүүнү талап кылган көйгөйлүү аспектилерине өзүнүн көңүлүн бурат. Жүргүзүлгөн

изилдөөнүн негизинде КР ЖПКсынын ченемдерине бир катар сунуштар киргизилет.

Экинчи главанын «Видеофонографиялык эксперттик изилдөө» деген аталыштагы **экинчи бөлүмүндө** видеофонографиялык экспертизаларды жүргүзүүнүн өзгөчөлүктөрүнө өзгөчө көңүл бурулат.

Көп маселелерди чечүү үчүн эксперт илимдин жана техниканын ар кандай жааттары боюнча кеңири спектрдеги билимге ээ болушу соттук видеофонографиялык экспертизанын өзгөчөлүгү болуп эсептелери белгиленет. Мисалы базалык техникалык билими бар бир экспертке видеофонографиялык экспертизаны дайындоо учурунда, салыштырылып жаткан адамдарды үнү жана сүйлөгөнү боюнча окшоштугу жөнүндө же атайын лингвистикалык билими болбой туруп монтаждоо фактысы жөнүндө жыйынтыкка жетүү кыйынчылык туудурат же тескерисинче болорун эксперттик практиканын анализи көрсөттү.

Тыбыштык үндү изилдөөнүн методдорун жана методикасын илимий иштеп чыгуу, аны изилдөө үчүн физиология, биомеханика, медицина, физика, милдеттерди чечүү теориясы, лингвистика, психология, электроника, кибернетика ж.б. илимдердин жоболорунун табиятын жана ар түрдүү касиеттерин колдонуу керектиги иште негизделген.

Соттук видеофонографиялык экспертизаны жакшыртуу максатында автор төмөнкү багыттардагы ишмердикти ишке ашырууну сунуш кылат: аларды колдонуу жааты боюнча көп кездешүүчү эксперттик кырдаалдарга ылайык келген окшоштуктарды (идентификация) аныктоо методдорунун жыйындысын иштеп чыгуу; эксперттик методикаларды андан ары жакшыртуу; эксперттик фонетика, оозеки текстти анализдөөнүн статистикалык методдорун колдонуу менен лингвистикалык анализди объективизациялоо; ар кандай бузуулуу-бурмалоого туруктуу акустикалык параметрлерди көп ченемдүү вектордук анализдөө системасын түзүүнүн негизинде жагдайсыз шарттарда дикторлорду кеби боюнча таанып билүүнүн инструменталдык каражаттарын өнүктүрүү; кылмышты аткарууга тиешеси бар адамдардын фоновидеотекасын түзүү; видеофонографиялык изилдөөлөрдү жүргүзүү үчүн заманбап илимий-техникалык базаны жана тиешелүү шарттарды түзүү; жогорулатылган таттаалдыктагы жеке эксперттик милдеттерди чечүүгө багытталган сунуштарды иштеп чыгуу зарылдыгы; төмөндөгүлөрдү камтыган автоматташкан комплекстерге кирүүчү эксперт-фонографисттин (окуу системаларын) заманбап электрондук энциклопедияларын түзүү: а) оозеки кеп боюнча сүйлөөчүнү идентификациялоонун юридикалык аспекти боюнча маалыматты (криминалистикалык идентификация түшүнүгү жана милдети, видеофонографиялык экспертизанын процесстик маңыз, предмети, максат жана милдеттери, укуктук жана ченемдик регламентациясы, объектиси жана субъектилери): тилдин жана кептин теориялык негиздери (табийгы эне тили/башка тил, адабий тил жана аймактык диалектилер, соцдиалектилер, жаргон, сленгдер); б) лингвистикалык жана паралингвистикалык кептик маалымат жөнүндө негизги түшүнүктөр: оозеки кеби боюнча адамдарды

идентификациялоонун автоматташкан каражатын түзүүнүн жана кептик сигналдарды математикалык иштеп чыгуунун функционалдык схемасынын принциптерин баяндоо; в) эксперт-фонографисттин корутундусунун типтүү мисалдары; г) терминологиялык сөздүктү түзүү.

Иште каралган маселелер соттук-эксперттик изилдөөнүн жаңы түрлөрүнүн бири видео- жана звукографиялык экспертизанын ишмердигинин жаңы жана колдонуудагы уюштуруучулук жана методикалык багыттарын издөө зарылдыгын тастыктайт.

Экинчи главанын үчүнчү бөлүмү «Соттук-биологиялык эксперттик изилдөөлөрдө укуктук жана табийгый илимдердин жетишкендиктери» деп аталып, анда соттук-биологиялык экспертизаларды жүргүзүү менен байланышкан көйгөйлүү маселелер каралат. Автор соттук-биологиялык экспертизаны соттук экспертизалардын түзүлүп келе жаткан класстарынын бири болуп эсептелерин белгилейт. Биология фундаменталдык илимдерден кандай айырмаланса бул сапатта да ал экспертизанын башка класстарынан жана түрлөрүнөн ошондой эле даражада айырмаланып турат. Биологиянын бөтөнчөлүгү ал изилдөөчү ар түрдүү тирүү организмдердин санынын көптүгүндө эмес, биологиялык түрлөрдүн болушун шарттай турган процесстердин динамикалык мүнөзүндө.

Автор соттук-биологиялык экспертизанын бир түрү болуп эсептелген соттук-экологиялык экспертиза сыяктуу соттук-эксперттик изилдөөнүн калыптанып келе жаткан бир кыйла актуалдуу бөлүмүн кароого токтолот.

Соттук-биологиялык изилдөөнүн методикасы жалпысынан биологиялык изилдөөлөргө ылайыктуу новацияларды алып жүрбөгөндүгү белгиленет, анткени классикалык биологияда ар кандай изилдөөлөргө багытталган бир канча ыкмалар, ошондой эле айрым интерпретацияда соттук-биологиялык эксперттик изилдөөлөрдө да колдонулушу мүмкүн болгон сейрек объектилер иштелип чыккан.

Соттук-биологиялык багыттагы изилдөөлөрдү оптимизациялоо максатында изилдөө ишин таксономиялык белгилерди болушунча көп санда таап чыгууну эмес, а идентификациялоочу белгилерди табууну негизги милдет кылуу менен пландаштыруу максатка ылайыктуу.

Индивидуализациялоочу белгилерди табууга багытталган илимий изилдөөлөр соттук-биологиялык экспертизаны жүргүзүүдө криминалистикалык милдеттерди (диагностикалык жана идентификациялык) чечүүгө да, табийгый-илимий базалык билимге ээ адис-эксперттердин криминалистикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүгө да мүмкүндүк берет.

Жогоруда айтылгандар иштин тиркемесинде чагылдырылган соттук-биологиялык изилдөөлөрдүн илимий негизин далилдейт (№9-тиркеме).

Микробиологиянын соттук-биологиялык экспертизалар классынын ичиндеги соттук-ботаникалык, соттук зоологиялык эксперттик изилдөөлөр, ошондой эле соттук-медициналык экспертиза менен кандайдыр бир байланышы бар экендигин белгилеп өтүү абзел. Мындай жалпылык микробиологиянын табийгый илимдердин системасындагы белгилүү бир даражадагы абалы менен шартталган.

Автордун ою боюнча соттук-биологиялык эксперттик изилдөөлөрдүн өзүнчө багыты катары соттук-микробиологиялык экспертизанын бар экендигин айтуу азырынча эрте.

Бул бир канча себептер менен шартталат, булардын биринчиси микроорганизмдердин морфологиялык өзгөчөлүктөргө ээ болгондугу ошондой эле белгилеринин өлчөмү, туруксуздугу ж.б. менен; экинчиден, алардын тиричилик аракети, физиологиялык өзгөчөлүккө ээ болгондугу менен; үчүнчүдөн, алардын иштелмесинин жана жалпы кабыл алынган системалык классификациясынын жоктугу, ошондой эле, эксперттик корутунду микробиологиялык объектиге экспертиза жүргүзүүгө эмес, а объекти предмет-алып жүрүүчүдөн табуу мүмкүнчүлүгүнө жиберилиши мүмкүн экендигин эске алуу менен бекитүү менен байланышкан татаалдыктар менен шартталат.

Соттук-биологиялык эксперттик изилдөөнүн татаалдыгы азыркы биологиялык илимий багыттардын көп векторлуу болгондугу менен түшүндүрүлөт. Биология фундаменталдуу илим болуу менен бирге тирүү организмдердин көп сандаган түрлөрүн изилдөө менен түздөн-түз байланышкан билимдердин системасын, алардын жеке өнүгүү жана курчап турган дүйнө менен өз ара аракеттешүүсү менен байланышкан маселелерди билдирет.

Изилдөөдө көрсөтүлгөндөй практикада бир адис менен жалпысынан биологиялык организмдин же коомчулуктун жеке окшоштуктарын аныктоого багытталган биология жаатындагы изилдөөлөрдүн илимий багытынын кеңири диапозонун камтуу мүмкүн эмес. Дал ушул себептен биологдордун көбүнчөсү бул илимдин кайсы бир багыты боюнча гана адис болуп эсептелишет.

Кийинки криминалистикалык диагностика жана идентификация үчүн биологиялык изилдөөлөрдү жүргүзүүнүн жардамы менен алынган информациялык маалыматтарды адекваттуу баалоо атайын изилдөөлөрдүн өндүрүшүндө бир кыйла мааниге ээ экендигине автор басым жасайт. Биологиялык процесстерде байкалган көп сандаган мыйзам ченемдүүлүктөрдүн болушу, алардын бири-бирине багынышы жана иерархиялуулугунун кылдат сакталышы, тирүү организмдердин модификациялуулугу жана вариабелдүүлүгү эксперттик изилдөө жүргүзүлгөн объекттин жалпы жана жеке белгилерин баалоо боюнча ишмердикти бир кыйла кыйындатат. Кылмыш окуясы менен байланышкан белгилерди эсепке алуу зарылдыгы бул процессти андан да татаалдаштырат. Ошондуктан биологиялык билимдер жаатындагы эксперт-адис үчүн биологиялык мыйзам ченемдүүлүктөргө адаптацияланган криминалисттик идентификациянын жалпы жоболорун билүүсү атайын даярдыкты өтүү учурундагы милдеттүү шарт болуп эсептелет.

Экинчи главанын «Өрт-техникалык эксперттик изилдөө жүргүзүүдө табийгый-илимий жана техникалык илимдердин жетишкендиктерин колдонуу» аталышындагы төртүнчү бөлүмүндө өрт-техникалык

экспертизанын теориялык жана илимий-методикалык негиздеринин учурдагы абалы анализге алынат.

Учурда өрткө каршы кызматтын өнүккөн системасына карабастан, өрттүн көп санда болушу байкалат, аларды териштирүү жана аны аткарган күнөлүү адамдарды аныктоо укук коргоо органдарынын эң маанилүү милдети болуп саналат.

Өрт жөнүндө, ошондой эле өрттөө жөнүндө иштер боюнча соттук, тергөө жана эксперттик практиканы изилдөө көрсөткөндөй, атайын билимдер институтун колдонуунун талашсыз зарылдыгына карабастан, анын негизги формаларын ишке ашырууга процесстик, уюштуруучулук, методикалык мүнөздөгү айрым чала иштер тоскоолдук жаратууда жана алар өрт-тергөөчүлүк кароону териштирүү, тергөө эксперименти учурунда, экспертиза дайындоо үчүн материалдарды тандоо жана даярдоодо негизги болуп эсептелген бардык тергөө амалдарын ишке ашырууда зарыл.

Экспертизанын жардамы менен жазык ишинин жагдайын териштирүү үчүн илимий, техникалык же башка атайын билимдер зарылбы деген суроону чечүүнү ар бир конкреттүү учурда сот жана тергөөчү чечет жана мыйзам менен тике каралган кырдаалдардан башка учурда экспертиза дайындоо бир кыйла өлчөмдө субъективдүү факторлор менен шартталат. Буга байланыштуу соттук өрт-техникалык экспертизаларды дайындоо практикасында эки карама-каршы тенденция байкалат – алардын бири негизсиз кеңейтүүгө алып барса, экинчиси – жагдайлардын чөйрөсүнүн негизсиз тарылышына алып барат, буларды аныктоо өрт-техникалык экспертизага жүктөлөт, муну жүргүзүлгөн изилдөө да далилдейт.

Өрт-техникалык экспертизалар ар кандай объектилерди жана ар кандай кырдаалдарды бир учурда изилдөөнү, маалыматтын ар түрдүү булактарынан алынган маалыматтарды баалоону, жалпысынан кылмыш окуясына жана анын айрым тараптарына тиешелүү жыйынтыктарды чыгарууну алдын ала караштыра тургандыгына автор басым жасайт, ошону менен бирге өрттүн келип чыгуу механизмдин реконструкциялоо боюнча милдеттерди чечүү талап кылынат. Эксперттин жыйынтыктары жүргүзүлгөн эксперттик изилдөөлөр комплексинин натыйжаларынын илимий синтезине, т.а., табийгый жана техникалык илимдердин билимдерин колдонуу менен өрт техникасы жаатындагы адистер тарабынан объектилерди изилдөөнүн мыйзам тарабынан бекитилген формасын өндүрүүдө турган аракеттердин комплексине жана териштирүү жана соттук териштирүүнүн жүрүшүндө келип чыгуучу маселелер боюнча алардын корутунду берүүсүнө кээде гана негизделет. Өрт-техникалык экспертизанын комплекстүүлүгү анын милдеттерин чечүү үчүн көбүнчө илимдин ар кандай тармактарынан: химия, физика, биология, материал таануу, электротехника ж.б. билимдерди тартуу зарылдыгын шарттайт. Атайын өрт-техникалык билимдер прикладдык мүнөзгө ээ жана фундаменталдык илимдердин жоболоруна таянат.

Эксперттик практикада методдор гана эмес, соттук экспертизанын айрым типтери жана түрлөрүнүн методикасы көбүрөөк таралышка ээ болгондугу белгиленет. Соттук өрт-техникалык экспертизанын типтери, түрлөрүнүн

коюлган милдеттерин чечүү үчүн эксперт өрт-техники атайын методикаларды колдонот. Автор тарабынан ушул методиканын негизги мүнөздөмөлөрү аныкталды.

«Жазык процессинде табият таануунун жана техниканын инновациялык технологияларын колдонуу» деп аталган **үчүнчү глава** үч бөлүмдөн турат жана табийгый жана техникалык илимдердин жетишкендиктерин жазык процессинде колдонууну жакшыртуунун негизги багыттарына арналган.

Үчүнчү главанын **«Жазык процессинде табийгый жана техникалык билимдер жаатындагы илимий жетишкендиктерди өнүктүрүү перспективасы жана жакшыртуунун ыкмалары»** аталышындагы **биринчи бөлүмүндө** кылмыштарды ачуу жана териштирүүдө табийгый жана техникалык илимдердин жетишкендиктерин колдонууну жакшыртуу маселелери каралат.

Криминалистикадагы табийгый илимий билимдердин өнүгүшү жана специализациясы автономдуу жеке илимий комплекстерди бөлүп көрсөтүү жолу менен эмес, криминалистиканын ичинде түзүү жолу менен жүрө тургандыгына басым жасалат, анын базасында типтүү криминалистикалык милдеттер чечүүнү камсыз кылуучу адистештирилген багыттарынын теориясынын жана методологиясы типтүүлөргө да, типтүү эместерге да, ошондой эле жаңы пайда болуп жаткан криминалистикалык объектилерге да колдонулат. Соттук экспертизанын теориясында жана практикасында бул процесс ачык эле көрүнүп турат.

Соттук экспертизанын табийгый, техникалык жана гуманитардык илимдер менен байланышы эксперттик изилдөөлөрдүн теориясында жана практикасында илимий билимдердин өнүгүшүнүн мыйзам ченемдүү натыйжасы болуп эсептелет. Ар түрдүү илимдердин изилдөө методдорунун өнүгүшү менен соттук экспертизанын методдорунун, каражаттарынын жана методикаларынын өнүгүшү тыгыз байланышкан, бирок бул илимдердин жетишкендиктери атайын соттук-эксперттик максаттарды эске алуу менен айрым модификацияларга учурайт.

Жаңы методдорду пайда кылууга алып баруучу бул модификация көрүнүп турган рельефке ээ объектилерден көчүрмө алуунун жаңы каражаттарды практикага киргизүү учурунда болгон сыяктуу изилдөөнүн жаңы техникалык каражаттары пайда болгон учурда мүмкүн болот.

Соттук экспертиза жаатындагы маанилүү жана келечектүү багыттардын бири катары буюмдук далилдерди изилдөөнүн профилографикалык методдорун иштеп чыгуу эсептелери иште белгиленет. Тиешелүү эксперттик методикалардын негизине жата турган профилографиканын ар кандай методдору менен жасалган көп сандаган эксперименттер алардын арасынан эксперименттик практиканын милдеттерине ылайыктуу бир кыйла эффективдүү методиканы бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк түздү.

Булар изилденип жаткан предметтерден түшүрүлгөн профилдин жарык кесиндисинин, профилдин көмүскө жалтырашынын, оптикалык жана

полимердик көчүрмөлөрдүн кесиндилерин фотоэлектрдик изилдөө методдору, профилдөөнүн шуптук методдору.

Биологиядагы интеграция процессинин натыйжаларынын бири болуп салыштырмалуу өз алдынча жааттын – молекулалык генетиканын пайда болушу эсептелет, анын маңызы иште берилди. Бул идентификациялык экспертизанын өнүгүшүндөгү ДНКнын клеткалары болгон шартта адамды кандын (жаңы жана катып калган), сперманын, шилекейдин, чачтын ж.б. микроиздери боюнча окшош деп таанууга мүмкүндүк берүүчү жаңы этап, мындай нерсе өз кезегинде өзгөчө оор кылмыштарды териштирүүдө олуттуу жардамын берет.

Азыркы учурда Алматы шаарындагы эксперттик мекемелерде экспертизалар гендик идентификациялык изилдөөлөрдүн эң жаңы методдорун колдонуу менен жүргүзүлүп жатат жана алардын негизи катары электрофорез методу эсептелет. Генетикалык маалымат электрофореграммалардан окулат. ДНК-анализдин натыйжасын интерпретациялоодо ыктымалдык эсептөөлөрдү жүргүзүү үчүн эки ыкма анализге алынат. Алардын бири математикалык статистиканын классикалык методдоруна негизделген, альтернативдик ыкма математикалык статистиканын байестик методуна негизделген. Учурда ДНК-анализдин маалыматтарын математикалык интерпретация кылууда классикалык статистикага артыкчылык берилет.

Үчүнчү главанын «Кылмыштык жосундарды териштирүүдө далилдик күчкө ээ маалыматтарды издөө, таануу жана изилдөөдө салттык эмес методдорду колдонуунун илимий-теориялык негиздери» деген аталыштагы экинчи бөлүмүндө жазык иштерин териштирүүдө далилдик маалыматтарды издөө, таануу жана изилдөөнүн салттык эмес методдорду колдонуунун теориялык негиздери каралат.

Кылмыштарды териштирүү боюнча ишмердиктин методологиялык негиздерине ылайык изилдөөнүн салттык эмес жаңы методдорун колдонуу илимдин өнүгүшүнүн табигый жолу менен шартталган. Иште «салттык эмес методдор» түшүнүгүнүн маанилик мазмуну ачылып берилди, ага мүнөздүү белгилер бөлүп көрсөтүлдү. Жумушчу жана дайымкы катарында практика тарабынан кабыл алынбаган, кылмышты териштирүүнүн ар кайсы этаптарындагы чанда кездешүүчү тергөө кырдаалдарын чечүүдө колдонулуучу ыктар жана ыкмалар катары криминалистикадагы издөө, таануу, изилдөөнүн салттык эмес методдору аныкталды. Жазык процессинде илимий билимдерди жана техникалык каржаттарды колдонууга жол берүүчү критерийлери аныкталат.

Автор салттык эмес методдорду колдонуу менен тергөө мааниси боюнча, мазмуну боюнча жана табияты боюнча ар кандай тергөө милдеттерин чечүүгө жана чечилүүчү милдеттердин классификациясын жүргүүгө болот деп эсептейт.

Салттык эмес методду колдонуу кылмыш аткаруунун салттык эмес ыкмасынын өзү менен, техникалык негизи, териштирүү тактикасы жана методикасы аягына чейин иштелип чыга элек жазык мыйзамын кылмыштын

жаңы курамы менен толуктоо менен шартталган болушу мүмкүн экендиги белгиленет, премьердик колдонууда болгондуктан бардык чечимдер жана колдонулуучу изилдөө методдору салттык эмес.

ЭЭМ түйүндөрүндөгү компьютердик маалыматтарга бейукук кирүү аныкталган учурдагы алгачкы тергөө амалдарынын тактикасынын өзгөчөлүгү; окуя болгон жерде далилдерди жыйноо тактикасынын өзгөчөлүгү; ЭЭМди алуунун тактикалык ыктары каралат. Компьютердик кылмыш аткарган адамдын күнөөсүн далилдөө үчүн колдонулуучу далилдик маалыматты жыйноодогу жаңы багыт болуп маалыматты жазуунун голографиялык системасынын методикасын иштеп чыгуу эсептелет. Учурда алгачкы маалыматтарды жаздыруунун интерференциялык системасын колдонуучу маалыматтарды иштеп чыгуунун голографиялык методдору көңүлдү өзүнө тартат. Бул аларды чоң өлчөмдөгү голографиялык эстеп калуучу түзүлүштөр, маалыматты кодго коюу, объектилердин ж.б. милдеттерди элестерин таануу жана салыштыруу үчүн колдонуу мүмкүнчүлүгү менен байланыштуу.

Кылмыш аткарылгандыгын күбөлөндүрө турган маалыматты изилдөө процедурасын жөнөкөйлөтүү максатында жогорку технологиялар чөйрөсүндө маалыматты жогорку тактык менен аныктоонун жаңы багыттарын иштеп чыгуу милдети коюлат, ошону менен бирге, илимий жоболордун системасы болуп эсептелген жана алардын негизинде кылмыштын объектилеринин жана издеринин көлөмдүү сүрөтүн алуу, аларды каттоо жана изилдөө, ошондой эле коомдук-кооптуу жосундардын алдын алуу, бетин ачуу жана териштирүү максатында документтерди, товар жана төлөм каражаттарын коргоо боюнча техникалык каражаттарды, методикалык жана практикалык сунуштарды иштеп чыгуучу криминалистикалык техниканын бөлүмү болгон криминалистикалык голографиянын теориясын иштеп чыгуу. Голографиялык методдор алгачкы этаптарда коюлган милдеттердин жана маселелердин салттык эместиги менен шартталат.

Автор салттык эмес методдорду колдонуу менен тергөө амалдарын жүргүзүүнүн теориясын жана практикасын анализдөөнүн натыйжаларына негизделүү менен КР ЖПКсынын 129-беренесине толуктоо киргизүүнү сунуштайт.

Учурда криминалистиканын салттык эмес методдорун колдонуу практикасын илимий жалпылоо жана аны жакшыртуу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу зарылдыгы келип чыгып жатат, бул үчүн диссертант изилдөөнүн жүрүшүндө тиешелүү органды - КР ЮМине караштуу Изилдөөнүн салттык эмес методдору координациялык борборун түзүү зарылдыгын аргументтейт.

Криминалистиканын учурдагы этаптагы өнүгүшүндө изилдөөнүн салттык эмес жаңы түрлөрү криминалистикалык билимдердин өзүн системалаштыруу үчүн да, кылмыштарды териштирүүдө далилдик маалыматтарды издөө, таануу жана изилдөөнүн жаңы методдорунун келип чыгышы үчүн да жана алардын системасына табийгый жана техникалык илимдердин

маалыматтарын интеграциялоо үчүн да негизги фактор маанисине ээ болууда.

Үчүнчү главанын үчүнчү бөлүмү «Кылмыштарды ачуу жана териштирүү боюнча ишмердиктеги жаңы маалыматтык технологиялар» деп аталат. Компьютерлештирүү жана анын базасында өнүгүп жаткан жаңы маалыматтык технологиялар (ЖМТ) заманбап технологиялык революциянын маанилүү багыттары болуп эсептелери шексиз, алар коомдук ишмердиктин бардык чөйрөлөрүнө уюштуруунун жаңы принциптерин киргизет, адамдын илимий-таанып билүүчүлүк жана практикалык ишмердигин автоматташтырууга жаңы импульс берет.

ЖМТнын революциялык мааниси жаңы техниканы түзүү процесстеринин түп тамырынан жаңыча түзүлүшү жана тездетилиши менен түшүндүрүлөт. Буга айкын мисал болуп САПР (долбоорлоштурууну автоматташтыруу системасын) жана АСНИ (илимий изилдөөлөрдүн автоматташтырылган системасын) колдонуу эсептелет, буларды колдонуу менен жаңы илимий билимдерди конкреттүү технологияга трансформациялоо процессин тездетүүгө мүмкүндүк түзүлөт. Окумуштуулардын жана адистердин баалоосу боюнча ЖМТ учурда жаңы технологияларды: электрондук-нур, плазмалык, импульстук, биологиялык, радиациялык, мембраналык, химиялык ж.б. даярдоо, түзүү жана камсыз кылуунун негизги каражаттарынын юири болуп эсептелет. Демек, ЖМТнын өнүгүү стратегиясын иштеп чыгуу милдети жана анын өндүрүш, башкаруу, илим, коомдук практиканын башка чөйрөлөрү менен өз ара аракеттешүүсү өтө эле маанилүү жана актуалдуу болуп калат.

ЖМТнын өзгөчөлүктөрүн анын өндүрүш, башкаруу, илим, коомдук чөйрө менен өз ара аракеттешүүсүнүн бөтөнчө белгилери божомолдойт жана анын өнүгүү стратегиясынын тууралыгын ар дайым баалоону, ЖМТнын жаңы каражаттарын жана методдорун түзүү жана киргизүүгө болгон илимий-негизделген мамилени иштеп чыгууну талап кылат. ЖМТ – бул маалыматты жыйноо, кайра иштеп чыгуу, сактоо жана берүү жаатындагы эсептөө техникасынын жана байланыш каражаттарынын бардык түрүн колдонуунун ар кандай формаларынын, методдорунун, көндүмдөрүнүн жыйындысы.

Автор криминалистикалык теориянын жана практиканын позициясынан айрым маселелерди чечүүнүн мүмкүн болгон жолдорун андан ары издөө зарылдыгын көрсөтөт. Ошентсе да кылмыштардын бетин ачуунун жана изилдөөнүн проблемасына колдонулган жаңы маалымат технологиялары изденүүчү бөлүп көрсөткөн ар кандай колдонушка ээ.

Кылмыштардын бетин ачуу жана иликтөө боюнча ишмердүүлүктө жаңы маалымат технологияларын түзүү жана өздөштүрүү диссертант ишинде бөлүп көрсөткөн бир нече багыттар менен ишке ашышы мүмкүн экендиги баса белгиленип, алардын ар биринде, ар кандай көлөмдө колдонуунун техникалык-криминалистикалык аспектиери көрсөтүлөт.

Автор жүргүзгөн изилдөөнүн далилине карасак, ыкчам-тергөө жана эксперттик практикада информатиканын дайындарынын позитивдүү таасир этиши, биринчиден, эмгек операцияларын рационалдаштыруунун эсебинен,

экинчиден, ишмердүүлүктүн методикалык камсыздалышын жакшыртуунун эсебинен, үчүнчүдөн, билгилерге негизделген системаларды пайдалануу менен татаал, көп критериялуу чечимдерди кабыл алуу процесстерин оптималдаштыруунун эсебинен жетишет.

Бирок мында криминалистикалык илимий изилдөөлөрдүн табигый жана техникалык дайындарын интеграциялоо процессинде информатиканын дайындарын пайдалануунун эффективдүүлүгү жетишсиздигинен, биринчиден, обочолонгон жана ажырымда аракеттенген окумуштуулардын жана илимий-изилдөөчүлүк мекемелердин ишинин жетишсиз координациясынан улам белгиленет.

Диссертант бул процессти биринчиден, криминалистикалык изилдөөлөрдүн ар башка багыттары боюнча илимий ассоциацияларды түзүүнүн эсебинен, экинчиден, криминалистикалык жактан багытталган программалык өнүмдөрдү жайылтуу жана сертификаттоо системасын түзүүнүн эсебинен, үчүнчүдөн, өзүнө криминалисттерди, информатика жаатындагы адистерди, ошондой эле табигый-илимдер жана техникалык таанымдар жаатындагы адистерди камтыган ведомство аралык убактылуу илимий жамааттарды түзүүнүн эсебинен олуттуу интенсификацияласа болот дегенге басым жасайт.

ЖЫЙЫНТЫКТАР:

Жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн негизинде автор төмөнкүдөй жыйынтыктарга келди:

1. «Табигый жана техникалык илимдердин жетишкендиктери» түшүнүгүнүн мазмуну олуттуу түрдө чектелип, жана конкреттүү предметтик каражаттарга гана б.а. илимий-техникалык каражаттардын жетишкендиктерине алып барган позиция негизсиз. Мындай мамиле бир тараптуу көрсөтүлөт, себеби ал жазык сот өндүрүшүндө пайдаланылган илимий билгини материалдаштыруу формасынын көп кырдуулугун эске албайт. Мында бул сыяктуу мамиледен «Жазык сот өндүрүшүндөгү илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктери» мазмунун туура түшүнүү гана алдын-алат, себеби бул жазык сот өндүрүшүндө пайдаланылган илим менен техниканын бардык жетишкендиктерин жалгыз гана өзүнө камтыган түшүнүк болуп саналат. «Илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктери» түшүнүгүнө «табигый жана техникалык илимдердин дайындары» түшүнүгүн каршы коюшууга аракет кылышып, аны биринчиге караганда экинчи түшүнүк мазмуну боюнча көлөмдүүрөөк деп аргументтешет, ал тийиштүү ийгиликтер, билимдин конкреттүү тармагында жаңы оң натыйжалар маанисинде гана колдонула алат.

Бул позицияны эки себептен улам негизделген деп эсептебейбиз, биринчиден, жетишкендиктердин катарына, белгилүү болгондой, илимий изилдөөлөрдүн оң гана эмес, терс жыйынтыктарын да киргизет; экинчиден, «жетишкендик» термини өзүнө «эски» да, «жаңы» да илимий билгини камтыйт. Мындан улам «илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктери» түшүнүгү «табигый жана техникалык илимдердин дайындары» түшүнүгүнөн кем калышпайт. Ал эле эмес, өзүнүн мазмуну

боюнча биринчи түшүнүк экинчиге караганда кеңирирээк, анткени өзүнө табигый жана техникалык гана эмес, коомдук, аны менен катар юридикалык илимдердин дайындарын да камтыйт. «Илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктери» түшүнүгү илимий билгилердин интеграциясынын процесстерин тагыраак чагылдыргандыгы да маанилүү. Ошондуктан, «табигый жана техникалык илимдердин дайындары», «илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктери» терминин пайдалануу мүмкүнчүлүгүн четке какпастан, «табигый жана техникалык илимдердин дайындары» түшүнүгүн бирдей пайдалануу туура деп эсептейбиз.

2. Иште берилген илимий-техникалык каражаттарды классификациялоону мүмкүн болгон варианттарынын бирин сунуштоо менен, автор аларды колдонуунун эффективдүүлүгү адамдын сезүү органдарынын мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүдө, далилдерди топтоонун толуктугун камсыздоодо гана эмес, объективдүү жана субъективдүү факторлоруна жараша дээрлик максатка ылайыктуу ыкмаларын колдонуу үчүн процессуалдык жазма буйруктарды жана уруксат кылынган көптөгөн илимий-техникалык каражаттарды так сактоонун көп пландуулугу менен жетектөө туура деп эсептейт. Ушунун бардыгы тергөөчүгө кылмышкер байкабай калтырып кеткен бир азды байкап, маалыматты «тартып», «чогултуп» гана тим болбостон, илимий-техникалык каражаттардын жардамы менен алууга да мүмкүндүк берет.

3. Иште сунуш кылынган борбордо божомолдоону ишке ашыруу үчүн ченемдик-укуктук, уюштуруучулук-методикалык жана практикалык мүнөздөгү ишти жүзөгө ашыруу керек, тагыраак айтканда:

а) кылмыштарды бетин ачуу жана иликтөөдө, ошондой эле профилактикалык иштерде укук коргоо органдарына алардын кылмыш болгондугу же кылмыш ишке ашкандыгын күбөлөндүрө турган тийиштүү фактылардын, фактылык дайындардын жана белгилердин эң жаңы эксперттик каражаттарын орнотуу маселелери боюнча мамлекеттик эксперттик мекемелерди кеңейтүү жана бекемдөө;

б) кылмыштын же кылмыш ишинин белгилеринин типтүү материалдык алып жүрүүчүлөрүн изилдөөнүн эксперттик технологияларын иштеп чыгууну улантуу, кылмышты ишке ашыруу процессинде бурмалоого кабылган объектилердин типтерин тандоо максатында эксперттик практиканы талдоо жана жалпылоо;

в) кылмыштуулук менен күрөшүү процессинде мамлекеттик СЭУнун укук коргоо органдары, ошондой эле ишкана, мекеме, уюмдар менен өз ара иштешүү тартибин регламенттеген ченемдик жана методикалык документтердин системасы иштеп чыгуу жана киргизүү;

г) укук коргоо органдары үчүн эксперттик технологияларды колдонуу менен криминалистикалык маалыматтардын материалдык алып жүрүүчүлөрүн изилдөө жолу аркылуу кылмыш белгилерин жана кылмыш ишин болжолдоону орнотуу, ошондой эле бул изилдөөлөрдү кылмыш ишин козгоо үчүн негиздөө катары пайдалануу тартибине карата мамлекеттик СЭУларды тартуу процессин ченемдик камсыздоону жакшыртуу;

д) уюштуруучулук иш-чараларды ишке ашыруу: мамлекеттик СЭУларда бөлүмдөрдү уюштуруп, алар эксперттик технологияларды колдонуу менен криминалисттик маалыматтын типтүү материалдык алып жүрүүчүлөрүн изилдеп, ошондой эле кылмыш болгон убакта бурмалоого кабылган эксперттик изилдөөлөрдүн объектилеринин белгилери жөнүндө маалыматтык массивдерди топтоп турмак;

е) кылмыш иштеринин белгилерин жана божомолдорун белгилөө максатында жүгүзүлгөн криминалисттик маалыматтын типтүү материалдык алып жүрүүчүсүн изилдөө боюнча эксперттик практиканы жалпылоонун жыйынтыктары жөнүндө укук коргоо органдарына маалымдоо боюнча тапшырмаларды мамлекеттик СЭУларга жүктөө.

Кылмыштын ишке ашуусунун жаңы ыкмаларынын келип чыгышын эксперттик божомолдоо системасын киргизүү боюнча бул сунуштарды жүзөгө ашыруу жана анын белгилерин эксперттик аныктоо мамлекеттик соттук-эксперттик мекемелердин топтолгон потенциалынын активдешүүсүнө жана кылмыш иштери менен күрөшүүгө багытталышына өбөк болот.

4. Илимий-изилдөөчүлүк иштин эффективдүүлүгү төмөнкү түрлөр боюнча жүргүзүлөрү аргументтелет: абоненттерди маалымдоонун толуктугун, тактыгын жана ыкчамдуулугун мүнөздөөчү функциялык эффект, илимий-изилдөөчүлүк иштин уюшулушун чагылдырат; илимий-изилдөөчүлүк иштин натыйжасында колдонуучулар тарабынан алынган, субъективдүү пайдалуулукту чагылдырган таанып билүүчүлүк эффект; чечилип жаткан проблемалардын илимий терең иштелмеси, оригиналдуу идеяларды алуу, техника жана технологиялардын деңгээлинин өсүшү, оригиналдуу идеялардын алынышы менен байланышкан илимий-техникалык эффектилер; жумушчу процесстердин интенсификацияланышы, өндүрүмдүүлүктүн жогорулашы жана чыгымдардын төмөндөшү менен аныкталуучу экономикалык эффектилер.

5. Криминалисттик видеофонографиялык экспертизаны оптималдаштыруу төмөнкү багыттар боюнча ишке ашууга тийиш:

5.1. Тергөө-эксперттик кырдаалдарда көп кездешкен методдордун комплексин иштеп чыгуу. Аларды колдонуу окшоштуктарды белгилөөгө (идентификациялоого) шарт түздү; колдо бар эксперттик-криминалистикалык методикаларды жакшыртуу.

5.2. Эксперттик изилдөөнүн фонетикалык методдорунун жардамы менен тилдик анализди, ошондой эле оозеки кептин статистикалык методдорунун анализин объективдештирүү;

5.3. Жагымсыз шарттарда кептик өзгөчөлүктөр боюнча субъектилерди автоматтык инструменталдык таанууга багытталган техникалык каражаттарды өнүктүрүү, алардын негизи келип чыгуунун ар кандай табиятына ээ болгон бурмаланууга туруктуулугу бар акустикалык мүнөздөмөлөрдү көп векторлуу анализдөө системасын иштеп чыгуу болуп саналышы керек;

5.4. Кылмыштын окуясына тиешеси бар субъектилердин фоновидеотекасын түзүү;

5.5. Заманбап талаптарга жооп берген илимий-техникалык базаны жана жыйындысында видео- жана фонографиялык экспертизалардын өндүрүшүн камсыздаган тийиштүү шарттарды уюштуруу;

5.6. Эң татаал делген жеке-криминалистикалык эксперттик милдеттерди чечүүгө багыттала турган тийиштүү методикалык сунуштамаларды иштеп чыгуу;

5.7. Эксперт-фонографисттер үчүн заманбап окуу электрондук системаларды иштеп чыгуу, алар төмөнкүлөрдү камтыган автоматташтырылган комплекстердин бөлүгү болуп саналат:

а) идентификациялык изилдөөлөрдү өндүрүү аркылуу оозеки текст боюнча сүйлөөчүнү аныктоо үчүн мааниге ээ, юридикалык аспектилер менен байланышкан маалыматтык дайындар, аны менен катар: биринчиден, предмет, максаттар, милдеттердин процессуалдык маңызын аныктоо, видео- жана фонографиялык экспертизанын криминалистикалык идентификациясынын объектилерин жана субъектилерин укуктук жана ченемдик регламенттөө менен байланышкан түшүнүү аппараты; экинчиден, тил жана кептин илимий негизи: колдонуп жаткан тили өзүнүкүбү/ бөтөндүкүбү, адабий тилдин жана аймактык диалектилердин элементтеринин, соц. диалектилердин, жаргонизмдердин, сленг лексикасынын болушу; үчүнчүдөн, түшүнүк – лингвистикалык жана паралингвистикалык кептик информация;

б) оозеки текст жана акустикалык сигналдардын математикалык иштелип чыгышынын функциялык схемасы боюнча субъектилердин идентификациялык изилдөөлөрүн өндүрүүгө арналган техникалык-криминалистикалык автоматташтырылган каражаттарды иштеп чыгууда базалык болуп саналган принциптерди аныктоо; эксперт-фонографисттин жазма корутундусунун стандарттык үлгүлөрү, терминдер сөздүгү.

6. Процессуалдык ишмердүүлүктү камсыздоонун подсистемалары өзүнө буларды камтыш керек:

6.1. процессуалдык документтердин дайындар банкын түзүү, алар өзүнө документтердин үлгүлөрүн гана эмес, уюмдардын аталыштарын, кызмат адамдарынын фамилияларын, мыйзам ченемдеринин көрсөтүүнү, процессуалдык чечимдердин түзүмүн камтыйт; процессуалдык документтердин кеңири атрибуттарын пайдалануу убакытты гана үнөмдөбөстөн, чечимдердин иштелип чыгышынын тийиштүү алгоритмин кошумча киргизиши мүмкүн;

6.2. ПЭВМ тексттик редакторлорун пайдалануу менен тергөө аракеттеринин протоколдорун, башка документтерди түзүү жазык өндүрүшүн магниттик каражаттарга жүргүзүүгө, ошондой эле маалыматты кагазга (бланктарда) чыгарууга мүмкүндүк түзөт. Бул, биринчиден, тигил же бул материалдардын компьютердик басылмасын көрсөтүү аркылуу айыпталуучу жана коргоочунун жазык ишинин материалдары менен таанышууга чыгымдарды кыскартат; азыркы учурда жазык иштеринин материалдарын копиялоого көп убакыт жумшаган ыкчам кызматкерлерге тийиштүү маалыматты өз убагында көрсөтөт. Экинчиден, жазык иштеринин

материалдарын магниттик каражаттарда пайдалануу аларды өз алдынча өндүрүшкө оңой бөлүп алууга мүмкүндүк түзөт. Бул кылмыштуу топтордун иштери жөнүндө сотко эпизод менен жөнөтүүгө мүмкүндүк берген көп эпизоддуу жазык иштерин жазык-процессуалдык мыйзамдын нормасына киргизүү сунушу ишке ашып калган учурда абдан маанилүү болот.

Үчүнчүдөн, иштин материалдарын магниттик каражаттарда колдонуу тергөөчүлөрдүн бардык топторунун мүчөлөрүнө колдо бар маалыматты толук кандуу пайдаланууга мүмкүндүк берет, ал эми тергөө-ыкчам тобу аны өз убагында алмашып тура алат. Төртүнчүдөн, жазык ишин экспертизага жөнөтүүдө тергөөчүдө кылмышты иликтөө боюнча өнүмдүү иш үчүн зарыл маалымат калат;

6.3. аналитикалык процессуалдык татаал документтерди түзүү (айыптоо корутундусу, тергөө мөөнөттөрүн узартуу жана айыпталуучуларды камакка алуу жөнүндө токтомдор жана башкалар); бул милдеттерди чечүү тексттик редакторлор менен гана эмес, АИПСТИ колдонуу менен да ишке ашат. Ал текстти түзүүгө, кылмыштуу иштердин эпизоддору, кылмыштуу кол салуулардын предметтери, жазык жоопкерчилигине тартылган адамдар боюнча колдо бар маалыматты системалаштырууга мүмкүндүк берет.

7. Программаларды сертификаттоо жана стандарттоо келечекте КМШнын мамлекет аралык уюмдары аркылуу ишке ашышы мүмкүн. бул учурда мамлекеттик эмес илимий ассоциацияларда, аны менен катар КМШнын алкагында программалык өндүрүмдү апробациялоого өзгөчө көңүл бурулушу керек.

Мында эки мамиле байкалат: биринчиден, криминалистикалык эксперттик изилдөөлөрдүн айрым багыттары боюнча «кууш» адистиктерди (фоноскопиялык, дактилоскопиялык, трасологиялык, баллистикалык) түзүү перспективалуу болуп саналат; экинчиден, криминалистикалык информатиканын ассоциациясын түзүү зарылдыгы бышып жетилди. Мындай ассоциациялардын ишмердүүлүгүнүн максаттарынын бири булар болушу мүмкүн: а) заманбап программалык өндүрүмдөрдүн түзүү перспективаларын аныктоо; б) изилдөөлөрдү координациялоо жана түзүү чөйрөсүндөгү криминалистикалык маалымат системаларын иштеп чыгуу; в) криминалистикалык маалымат чөйрөсүндө ири проблемаларды чечүү жана бул багытта жаңы маалымат технологияларынын өнүктүрүү үчүн ведомство аралык эл аралык жамааттарды түзүү; г) программалык жаңы өнүмдөрдү сертификаттоо; д) жаңы программалык өнүмдөр жөнүндө маалымдоо жана аларды жайылтуу.

8. Акыркы жылдардагы соттук-эксперттик изилдөөлөрдүн ата мекендик жана чет өлкөлүк практикасы тастыктагандай, иште көрсөтүлгөн багыттардын ар биринин эффективдүүлүгүн жогорулатуу алардын маалыматтык камсыздалышынын автоматташтыруу деңгээли менен үзгүлтүксүз байланышкан. Бул бир катар жагдайлар менен аныкталат:

Биринчиден, азыркы шарттарда эксперттик изилдөөлөрдүн объектилери материалдардын, заттардын жана буюмдардын миндеген түрлөрү болушу

мүмкүн, алардын ар бири көптөгөн сапаттар жана белгилер, алар жөнүндө маалымат менен мүнөздөлөт.

Экинчиден, изилдөөнүн конкреттүү объектиси жөнүндө маалыматты алуу жана аны анализдөө ар кандай заманбап автоматташтырылган системаларды жана комплекстерди пайдалануу менен гана мүмкүн болуп калды, алардын базасында азыр эксперттик милдеттердин кеңири чөйрөсүн чечүүнүн көптөгөн методдору иштелип чыккан. Компьютерлерди пайдалануу менен изилдөөнүн ар кандай конкреттүү методикасын түзүү жана колдонуудан мурда чыккан методологиялык өбөлгөлөр объектини математикалык (бир катар методикалар үчүн - кибернетикалык) моделдөө жана аны таанып билүү процессинин алгоритмин иштеп чыгуу (же тандоо) болуп саналат. Мында накта математикалык маселелерди чыгарууда колдонулган каражаттардын классына караганда, математикалык моделдөө түшүнүгү таанып билүү каражаттарынын дээрлик кеңири классын камтыйт. Мында моделдөө тийиштүү маселени чыгаруунун моделин түзүүнү гана эмес, анализге алуунун объектисинин моделин, белгилерди салыштырып анализдөө моделин түзүүнү да болжолдойт. Ал эми бул моделдер, негизинен, мазмундуу болуп, математиктер эмес, соттук-эксперттик анализге жараша эксперт-колжазма таануучулар, соттук баллисттер, трасологдор ж.б. тарабынан түзүлөт.

Компьютерлерди колдонууга негизделген бир дагы методика эксперттик милдеттерди чечүүнүн бүтүндөй процессин камтый албагандыгын белгилей кетүү керек. Аларды пайдалануу, эреже катары, тигил же бул операцияны (операциялардын тобун) объективдештирет жана автоматташтырат, ал таанып билүүнүн процессине да, алына турган натыйжалардын бааланышына да таандык боло алат. Ошондуктан компьютердик технологияларды пайдалануу таанып билүү объектисине сапатуу мамиле кылууну жокко чыгарбайт.

Үчүнчүдөн, маалыматтык камсыздоону автоматташтыруунун маанилүү чөйрөсү соттук экспертиза жаатындагы уюштуруучулук-башкаруучулук ишмердүүлүк болуп саналып, бул жүргүзүлгөн изилдөөдө тастыкталды.

Диссертациялык иште камтылган негизги жоболор автордун төмөндөгү жарыяланган эмгектеринде чагылдырылган:

1. Тилеубергенов, Е.М. Теоретико-прикладные аспекты использования данных естественных и технических наук в следственной и экспертной практике [Текст] / Е.М. Тилеубергенов. - Бишкек: ИД «Maxprint», 2012. – 540 с.

2. Тилеубергенов, Е.М. Общие требования к формулированию вопросов экспертам при назначении комплексной судебной психолого-психиатрической экспертизы [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Актуальные проблемы гражданского и трудового права: материалы международной научно-теоретической конференции. - Алматы, 2006. - С.257-271.

3. Тилеубергенов, Е.М. Теоретические и практические вопросы криминалистической экспертизы нефтепродуктов и горюче-смазочных веществ [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Профилактическая деятельность государства как одно из основных средств сдерживания преступности в стране: материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: Академия МВД РК, 2006. - С.467-476.

4. Тилеубергенов, Е.М. Теоретические основы использования помощи специалистов при проведении освидетельствования [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Конституционно-правовые и организационные проблемы реализации политических реформ в условиях модернизации казахстанского общества: материалы научно-теоретической конференции. – Алматы: КазГЮУ, 2006. - С.356-369.

5. Тилеубергенов, Е.М. Теоретические и методические аспекты судебной экспертизы принтеров [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Правовые проблемы государственного управления в условиях рыночных отношений в Республике Казахстан: материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2006. - С.325-330.

6. Тилеубергенов, Е.М. Теоретические и практические вопросы судебно-кибернетической экспертизы // Теоретические и практические вопросы демократизации казахстанского общества: материалы международной научно-практической конференции, посвященной 15-летию независимости Казахстана. – Алматы: КазГЮУ, 2006. - С.374-382.

7. Тилеубергенов, Е.М. К вопросу о возможностях идентификации пола автора письменного текста в рамках автороведческой экспертизы [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Независимый Казахстан: многовекторный путь правового, политического и социально-экономического развития: материалы международной научно-практической конференции. – Астана: Институт международного права и международного бизнеса, 2006. - С.101-105.

8. Тилеубергенов, Е.М. Тактика допроса обвиняемого при расследовании налоговых преступлений [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Международное право и интеграция: материалы научно-теоретической конференции, посвященной 15-летию образования СНГ. – Алматы: КазНУ им. аль-Фараби, 2006. - С.127-137.

9. Тилеубергенов, Е.М. Тенденции развития комплексной экспертизы документов, изготовленных в сфере компьютерных технологий [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Экономика, право, культура в эпоху общественных преобразований: материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: СПб. гуманитарный университет профсоюзов, 2007. - С.138-142.

10. Тилеубергенов, Е.М. О соотношении целей и задач судебно-экспертного исследования [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Развитие гражданского общества в Казахстане: конституционно-правовое обеспечение: материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2007. - С.109-120.

11. Тилеубергенов, Е.М. Возможности хроматографических методов анализа в исследовании нефтепродуктов и горюче-смазочных материалов [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Актуальные проблемы международного права в свете Послания Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Новый Казахстан в новом мире»»: материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2007. - С.237-247.

12. Тилеубергенов, Е.М. Теоретические вопросы исследования наркотических средств с предварительной пробоподготовкой методом твердофазной экстракции [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Будущее без наркотиков: материалы международной научно-практической конференции. - Алматы, 2007. - С.149-155.

13. Тилеубергенов, Е.М. Теоретические вопросы транспортной технико-диагностической трасологии [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Пути реализации важнейших направлений внутренней и внешней политики Казахстана в контексте задач, поставленных Президентом РК Н.А. Назарбаевым в Послании народу Казахстана: материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2007. - С.51-55.

14. Тилеубергенов, Е.М. Укрепление процессуальных и этических гарантий прав человека при допросе потерпевших [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Новый этап демократизации Казахстана – ускоренное развитие свободного демократического общества: материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2007. – С.199-209.

15. Тилеубергенов, Е.М. Особенности тактики допроса потерпевших неустойчивого типа в ситуации нестрогого соперничества [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Актуальные проблемы современных международных отношений и международного права: материалы научно-теоретической конференции. – Алматы: КазНУ им. аль-Фараби, 2007. - С.175-180.

16. Тилеубергенов, Е.М. Новые информационные технологии в деятельности по раскрытию и расследованию преступлений [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Экономика, право, культура в эпоху общественных преобразований: материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: СПб. Гуманитарный университет профсоюзов, 2008. - С.246-255.

17. Тилеубергенов, Е.М. Basic principles and criteria for the production of psychological and educational assessment for juveniles [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Vedecky prumysl evropske kontinentu: materialy V Mezinarodni Vedecko-practicka conference. - Praha, 2009. - S.76-80.

18. Тилеубергенов, Е.М. Criminalistic methods and means of fixing, removal and study of odorology traces [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Бъдещето проблемите на световната наука: материалы за V Международна научна практична конференция. - София, 2009. - Т.16. - С.79-95.

19. Тилеубергенов, Е.М. General theoretical issues of judicial ecological expert examination [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Wykształcenie I nauka bez granic.- Przemysl, 2009. – Vol.10. Prawo. - S.91-95.

20. Тилеубергенов, Е.М. Общетеоретические вопросы судебной экологической экспертизы [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Вестник Ошского Государственного университета. – Ош, 2009. - С.237-240.

21. Тилеубергенов, Е.М. Применение нетрадиционных методов исследования в процессе раскрытия и расследования преступлений [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года – новый этап в правовом строительстве: материалы международной научно-практической конференции. - Алматы, 2010. - С.414-419.

22. Тилеубергенов, Е.М. Криминалистические методы и средства фиксации, изъятия и исследования одорологических следов [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Вестник Российско-Таджикского (славянский) университета. – Душанбе, 2010. - №1. – С. 15-22.

23. Тилеубергенов, Е.М. Эффективность специальных методов в решении научных и практических проблем в юридических процессах [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Известия вузов. - 2011. - №6. - С.189-191.

24. Тилеубергенов, Е.М. Использование информационных систем в юридическом процессе [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Известия вузов.- 2011.-№6.- С.219-221

25. Тилеубергенов, Е.М. Процессуальные пределы в юридическом процессе: на примере пожарно-технической экспертизы [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Известия вузов. - 2011. - №5. - С.230-232.

26. Тилеубергенов, Е.М. Способы доказывания в юридическом процессе: осмотр места происшествия [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Известия вузов.- 2011. - №5. - С.260-262.

27. Тилеубергенов, Е.М. Правовые методы исследования и использования данных биологии как части юридических процессов [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Наука и новые технологии. - 2011.- №5.- С.194-196.

28. Тилеубергенов, Е.М. Специальные методы криминалистики в сфере юридических процессов [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Наука и новые технологии». - 2011. - №5. - С.206-208.

29. Тилеубергенов, Е.М. Использование нетрадиционных методов в юридических процессах [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Наука и новые технологии. - 2011. - №7. - С.75-77.

30. Тилеубергенов, Е.М. Укрепление законности: использование конкретных технических средств и методов исследования [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Наука и новые технологии. - 2011. - №7. - С.87-89.

31. Тилеубергенов, Е.М. Методы моделирования юридических процессов [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Социальные и гуманитарные науки. - 2011. - №3,4. - С.45-47.

32. Тилеубергенов, Е.М. Психологические контакты в юридических процессах [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Социальные и гуманитарные науки. - 2011. - №3,4. - С.94-96.

33. Тилеубергенов, Е.М. Public administration of social security in the Republic of Kazakhstan [Текст] / [А.А. Караев, А.Мухтарова, А. Касымбек, Е.М. Тилеубергенов и др.] // Journal of Advanced Research in Law and Economics. - 2016. – Vol. 7, Issue 5. – P. 1051-1057.

34. Тилеубергенов, Е.М. International legal aspects of exercising refugees' rights in Central Asia [Текст] / [А.С. Хамзин, З.А. Хамзина, Е.А. Бурибаев, Е.М. Тилеубергенов и др.] // Journal of Advanced Research in Law and Economics. – 2016. - Vol. 7, Issue 4. – P. 835-841.

35. Тилеубергенов, Е.М. Legal regulation of employment in Kazakhstan [Текст] / [А.С. Хамзин, С. Алдашев, А.К. Кусаинова, Е.М. Тилеубергенов и др.] // International Journal of Environmental and Science Education. – 2016. – Vol.11, Issue 18. – P. 11907-11916.

36. Тилеубергенов, Е.М. Legislative regulation of information space [Текст] / [К.К. Шадиев, З.А. Хамзина, Е.М. Тилеубергенов, Е.А. Бурибаев и др.] // International Journal of Environmental and Science Education. – 2016. – Vol.11, Issue 17. – P. 10623-10633.

37. Тилеубергенов, Е.М. Political and legal defining the regulations of war in the hague convention of 1907 [Текст] / [Е.М. Тилеубергенов, С.И. Пелевин, А.А. Васильев, Е.И. Данильянц] // Journal of Advanced Research in Law and Economics. – 2016. – Vol.7, Issue 3. – P. 672-677.

38. Тилеубергенов, Е.М. Theoretical problems of implementing achievements of natural and technical sciences into the criminal judicial system [Текст] / [Е.М. Тилеубергенов, Г.Халидуллин, С.И. Пелевин, А.М. Васильев] // Journal of Advanced Research in Law and Economics. – 2016. – Vol.7, Issue 1. – P. 132-139.

39. Тилеубергенов, Е.М. Defining the Regulations of War in the Hague Convention of 1907 [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // FUTURE ACAD, PO BOX 24333, NICOSIA, 1703, CYPRUS ICCSBS 2016 - THE ANNUAL INTERNATIONAL CONFERENCE ON COGNITIVE - SOCIAL, AND BEHAVIOURAL SCIENCES. Серия книг: European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. – 2016. – Т. 8. – P. 246-252.

40. Тилеубергенов, Е.М. Fundamental Causes of Information Systems Vulnerability and Their Protection [Текст] / [Е.М. Тилеубергенов, К.К. Шадиев, Б.М. Кошпенбетов, Е.А. Бурибаев и др.] // Advances in Systems Science and Applications. – 2016. - Vol.16, No.4. – P.53-61.

41. Тилеубергенов, Е.М. Теоретические вопросы оказания содействия в припоминании забытого[Текст] / Е.М. Тилеубергенов //Право и Закон. – 2016.- №3.- С.103-106.

42. Тилеубергенов, Е.М. Использование знаний естественных и технических наук в криминалистике [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Право и Закон. –2016.- №3.- С.99-102.

43. Тилеубергенов, Е.М. Теоретические проблемы внедрения достижений естественных и технических наук в уголовное судопроизводство [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Евразийская интеграция: материалы I Международной научно-практической конференции. - Армавир: Изд-во: РИО АГПУ, 2016. – С. 131-148.

44. Тилеубергенов, Е.М. Место правовой психологии в правовой системе и ее роль в правовой мотивации личности [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Евразийская интеграция: материалы I Международной научно-практической конференции. - Армавир: Изд-во: РИО АГПУ, 2016. – С. 153-158.

45. Тилеубергенов, Е.М. Роль международно-правового регулирования в механизме защиты прав человека [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Евразийская интеграция: материалы I Международной научно-практической конференции. - Армавир: Изд-во: РИО АГПУ, 2016. – С.174-187.

46. Тилеубергенов, Е.М. Форма государственности Республики Казахстан: теория и практика [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Право и политика. - 2016. - №2. - С.11-15.

47. Тилеубергенов, Е.М. Роль принципа разделения власти в формировании правового государства в Республике Казахстан [Текст] / Е.М. Тилеубергенов // Право и политика. - 2016. - №2. - С.8-11.

Тилеубергенов Еразак Манаповичтин «Табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын кылмыштарды ачуу жана териштирүүдө колдонуунун теориялык жана практикалык көйгөйлөрү» деген темада 12.00.09 – жазык процесси; криминалистика; ыкчам-издөө иши адистиги боюнча юридика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: юридикалык процесс, табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтары, илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктери, илимий-техникалык каражаттар, далил маалыматтарын изилдөөнүн салттык эмес методдору, тергөө амалдары, ыкчам-издөө иш чаралары.

Изилдөө объектиси болуп укук коргоо органдарынын ишмердигиндеги, юридикалык процесс системасындагы табийгый жана техникалык илимдердин маалыматтарын кылмыштарды ачуу жана териштирүү процессинде эффективдүү колдонууга багытталган коомдук мамилелер эсептелет.

Изилдөөнүн максаты кылмыштуулукка каршы аракеттер боюнча укук коргоо органдарынын ишмердигинин талаптарын жана криминалистикага башка илимдердин жетишкендиктери интеграциялоо процессинин анализдөөнүн натыйжаларын эске алуу менен илимдин жана техниканын учурдагы жетишкендиктерин кылмыштарды ачуу жана териштирүү практикасына киргизүү менен байланышкан концептуалдуу көйгөйлөрдү чагылдыруу, ошондой эле булардын негизинде КР жаңы ЖПКсынын контекстинде мындай мүмкүнчүлүктөрдү ишке ашыруунун негизги багыттарын аныктоо болуп эсептелет.

Изилдөөнүн методдору – жалпы илимий (логикалык, тарыхый, анализ, синтез методдору) жана таануунун жеке-илимий методдору (салыштырма-укуктук, конкреттүү-социологиялык, салыштырма, статистикалык ж.б. методдор).

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы. Иште берилген теориялык жоболор жана жыйынтыктар укуктун тармак аралык институту; жазык процессинин теориясы, криминалистика, укуктук психология, соттук экспертиология теориясы сыяктуу атайын билимдерди колдонуунун жалпы теориясынын концепциясын өнүктүрөт жана толуктайт. Изилдөөнүн натыйжалары табийгый-техникалык багыттагы билимдердин табиятын тереңирек түшүнүүгө мүмкүндүк берет жана кылмыштарды ачуу жана териштирүүдө жаңы методдорду жана методикаларды иштеп чыгуудагы маңызын жана маанисин тереңден түшүнүүгө алып барат.

Жүргүзүлгөн изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү төмөндөгүлөр менен түшүндүрүлөт: бир жагынан илимдин жана техниканын учурдагы жетишкендиктерин, экинчи жагынан, кылмыштуулук менен күрөшүү практикасында аларга болгон муктаждыкты эске алуу менен анын натыйжаларынын негизинде, криминалистиканы кылмышты ачуу жана териштирүүнү техника-криминаликалык камсыз кылуу системасын жакшыртуу боюнча прикладдык милдеттерди чечүүчү жаңы билимдер, каражаттар жана методдор менен байытуу процессин активдештирүү боюнча конкреттүү пикирлер жана сунуштар түзүлдү.

Диссертациялык изилдөөнүн айрым жоболору КР ички иштер органдарынын техника-криминаликалык иштерин укуктук жактан камсыз кылууда ишке ашырылды, КР жогорку окуу жайларындагы «Криминалистика» курсу боюнча окуу процессинде колдонулуп жатат.

Колдонуу боюнча сунуштар. Сунуш кылынган изилдөөнүн материалдары жана жыйынтыктары кылмыштарды ачуу жана териштирүүдө илимдин жана техниканын жетишкендиктерин колдонуу чөйрөсүн жөнгө салуучу жазык-процесстик мыйзамдарды жакшыртуу жаатында колдонулушу мүмкүн.

Диссертациялык изилдөөдө камтылган теориялык жоболор жана практикалык сунуштар эксперттик изилдөөлөрдү жүргүзүүдө, ар кандай категориядагы иштер боюнча атайын билимдер институтун өнүктүрүүнүн андан аркы багыттарын аныктоодо, илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүдө, эксперттик кадрларды жана укук коргоо органдарынын кызматкерлерин даярдоодогу окуу-методикалык иштерде колдонулушу мүмкүн.

Колдонуу жааты: мыйзам жаратуу, укук колдонуу, криминалистика, экспертиология, жазык-процесстик укук.

РЕЗЮМЕ

на диссертационное исследование Тилеубергенова Еразака Манаповича на тему: «Теоретические и практические проблемы применения данных естественных и технических наук в процессе раскрытия и расследования преступлений» на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности: 12.00.09 – уголовный процесс; криминалистика; теория оперативно-розыскной деятельности.

Ключевые слова: юридический процесс, данные естественных и технических наук, достижения научно-технического прогресса, научно-технические средства, нетрадиционные методы исследования доказательственной информации, следственные действия, оперативно-розыскные мероприятия.

Объектом исследования являются общественные отношения в деятельности правоохранительных органов, в системе юридического процесса, направленные на эффективное использование данных естественных и технических наук в процессе раскрытия и расследования преступлений.

Цель данного исследования заключается в том, чтобы с учетом потребностей правоохранительной деятельности по противодействию преступности и результатов анализа процесса интеграции достижений других наук в криминалистику, отразить концептуальные проблемы, связанные с внедрением в практику раскрытия и расследования преступлений современных достижений науки и техники, а также определить на основе этого основные направления реализации таких возможностей в контексте нового УПК РК.

Методы исследования - общенаучные (логический, исторический, методы анализа, синтеза) и частно-научные методы познания (сравнительно-правовой, конкретно-социологический, метод сравнения, статистический и др.).

Полученные результаты и их новизна: Теоретические положения и выводы, сформулированные в работе, развивают и дополняют концепцию общей теории использования специальных познаний, как межотраслевого института права; теорию уголовного процесса, теорию криминалистики, правовой психологии, судебной экспертологии. Результаты исследования позволяют глубже понять природу знаний естественно-технической направленности и ведут к осмыслению сущности и значения их в разработке новых методов и методик в раскрытии и расследовании преступлений.

Практическая значимость проведенного исследования заключается также в том, что на основе его результатов, с учетом современных достижений науки и техники, с одной стороны, а с другой – потребностей в них практики борьбы с преступностью, формулируются конкретные предложения и рекомендации по активизации процесса обогащения криминалистики новыми знаниями, средствами и методами решения прикладных задач по совершенствованию в целом системы технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений. Отдельные положения диссертационного исследования уже нашли свою реализацию в правовом обеспечении технико-криминалистических работ в органах внутренних дел РК, используются в учебном процессе по курсу «Криминалистика» в высших учебных заведениях РК.

Рекомендации по использованию. Материалы и выводы, представленного исследования, могут быть использованы в области совершенствования уголовно-процессуального законодательства, регулирующего сферу использования достижений науки и техники в раскрытии и расследовании преступлений.

Теоретические положения и практические рекомендации, содержащиеся в диссертационном исследовании, могут быть использованы при производстве экспертных исследований, определении дальнейшего направления развития института специальных знаний по делам различной категории, в ходе научных изысканий, в учебно-методической работе при подготовке экспертных кадров и сотрудников правоохранительных органов.

Область применения: законотворчество, правоприменение, криминалистика, экспертология, уголовно-процессуальное право.

ABSTRACT

of the Thesis Research of Erazak Manapovich Tileuberghenov for Habilitation Degree in Law in Specialization 12.00.09 – Criminal Proceedings; Criminal Science; Theory of Criminal Intelligence; on Theme: “Theoretical and Practical Problems of Application of Natural and Technology Sciences Data in the Process of Crime Solution and Investigation”.

Keywords: legal process, data of natural and technology sciences, scientific and technological advancements, scientific and technological means, non-traditional methods of evidentiary information research, investigative actions, and criminal intelligence.

Objective of the Thesis is public relations in law enforcement agencies activity, and in the system of legal process aimed to effective use of natural and technology sciences data in the course of solution and investigation of crimes.

Purpose of the Thesis is, taking into account requirements of law-enforcement activities for counteraction of crime and analysis results of integration process of achievements of other sciences into criminal science, to reflect the conceptual problems connected with introduction of scientific and technological advancements into practice of crimes solution and investigation, and to determine on its basis the main directions of realization of such opportunities in the context of the new Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan.

Methodological Framework of the Thesis is general scientific (logical, historical, analysis, synthesis methods) and private and scientific methods of knowledge (comparative and legal, concrete and sociological, comparison and statistical methods, etc.).

Obtained results and their scientific novelty. Theses and theoretical conclusions formulated in this work develop and supplement the concept of the general theory of use of special knowledge as cross-sectoral institution of the right; theory of criminal proceedings, theory of criminal science, legal psychology, judicial expertology. Results of this Research allow understanding more deeply the nature of natural and technology knowledge and lead to judgment of essence and their value in development of new methods and techniques in solution and investigation of crimes.

Practical significance of the conducted Research is that on the basis of its results, taking into account modern scientific and technological advancements on the one hand, and needs for them in practice of fight against crime from the other hand, specific proposals and recommendations for activation of process of criminal science enrichment by new knowledge, means and methods of solution of applied tasks for improvement in general of the system of technical and criminalistic ensuring of crime solution and investigation are formulated. Separate theses of this Research have been already applied in legal support of technical and criminalistic works of law-enforcement bodies of the Republic of Kazakhstan, and are used in educational process of Criminal Science course in higher educational institutions of the Republic of Kazakhstan.

Recommendations about use. Materials and conclusions of the represented Research can be used in the field of improvement of the criminal procedure legislation regulating the sphere of use of scientific and technological advancements in crime solution and investigation.

The theoretical conclusions and practical recommendations contained in this Thesis Research can be used upon carrying out of forensic studies, definition of further directions of development of special knowledge institution of various category affairs in the course of scientific researches, in educational and methodical work at training of experts and law enforcement officers.

Field of use: lawmaking, law enforcement, criminal science, expertology, law of criminal procedure.